

ЛИСТУВАННЯ ПРОФЕСОРА ЮРІЯ ШЕВЕЛЬОВА З ПРОФЕСОРОМ ЙОСИПОМ ДЗЕНДЗЕЛІВСЬКИМ

Юрій Шевельов (псевдоніми і криптоніми Шерех, Šeresh, Gr., Ю. Ш., Юр. Ш., Юрій Шерех, Gr. Шевчук та ін.) (17 грудня 1908—12 квітня 2002) — зі світовим ім'ям український мовознавець-славіст, історик української літератури, літературознавець і театральний критик. Його бібліографія охоплює понад 820 позицій. Закінчивши 1931 р. Харківський університет (тоді Харківський інститут народної освіти), працював викладачем, потім доцентом Харківського інституту журналістики (1933—1939), з 1946 р. доцент Українського вільного університету, в 1950—1952 рр.— лектор російської та української мов Люндійського (Швеція) та у 1952—1954 рр. Гарвардського університету, доцент (1954—1958), професор (1958—1977) Колумбійського університету, honoris causa Альбертського (Едмонтон, Канада), Люндійського (1984), Харківського (1999) університетів, дійсний член НТШ (з 1949 р.), академік Української вільної академії наук у США, у 1959—1961, 1961—1986 рр. її президент, з 1991 р. академік НАН України, лауреат Національної Шевченківської премії (2000), член редколегії журналів НАН України „Мовознавство“ (з 1992, № 1) (орган Інституту мовознавства ім. О. Потебні) і „Українська мова“ (з 2000, № 1) (орган Інституту української мови), заступник голови об'єднання „Мистецький український рух“ („МУР“, 1945—1949, Мюнхен), засновник об'єднання українських письменників в еміграції „Слово“ (засновано 26 червня 1954 р. в Нью-Йорку, продовжувач МУРу).

З харківським періодом пов'язані дослідження зі стилістики (П. Тичина, І. Котляревський, Т. Шевченко), синтаксису, зокрема „Синтаксис простого речення“ (1941), що його видано без прізвища автора в першій академічній граматиці сучасної української літературної мови у двотомнику „Курс сучасної української мови“ за редакцією Л. Булаховського з приписом: „Опрацював за матеріалами Інституту мовознавства Академії наук УРСР Л. А. Булаховський“. Англійською мовою ця праця видана в Гаазі 1963 р.

Заперечивши концепцію прасхіднослов'янської мови і утворення з неї уже в досить пізній історичний час (XIV ст.) української, білоруської та російської мов, Ю. Шевельов, за словами О. Горбача, „у центр своєї наукової праці постановив написання історичної фонології української мови, що показувала б її розвиток від праслов'янської мови донині

на широкому історично-діалектному міжмовному й текстуальному ґрунті з установленням системно-причинкових зв'язків між окремими фонетичними змінами" (Енциклопедія українознавства, т. X, с. 3810). У зв'язку з поставленим завданням Ю. Шевельов відповідно скеровував і свої лінгвістичні дослідження. Попередниками історичної фонології були: 1) дослідження сучасної української мови. До цієї групи праць належать: „Галичина у формуванні нової української літературної мови“, „Галицькі впливи на українську літературну мову в ділянці наголосу“ (1947), „Сучасна українська літературна мова, зошити 1—10“ (1949), „Нарис сучасної української літературної мови“ (1951), „Синтаксис простого речення“ (1951, 1963), „Чернігівщина в формуванні нової української літературної мови“ (1961), „Die ukrainische Schriftsprache 1798—1963“ (1966) та ін.; 2) праці з діалектології: у нарисі „Кость Михальчук“ (1953) автор пише: „К. Михальчук проявив у багатьох випадках оригінальну філологічну школу, своєрідну методологію і послідовну власну концепцію у розвитку української мови [...] К. Михальчук різко й позитивно виділяється тим, що він був не тільки збирачем фактів, а й шукачем нових методологічних шляхів. З цього погляду він належить до вчених такого типу, як у ті часи Ф. де Сосюр на Заході, Я. Бодуен де Куртене, М. Крушевський (обидва поляки) в тодішній Росії“ (с. 7). Брошура „Всеволод Ганцов. Олена Курило“ (1954) починається словами: „Українське мовознавство може пишатися багатьма справді блискучими постатями. Після блискучого тросєзір'я 19 сторіччя Олександра Потебні, Костя Михальчука, Павла Житецького другий гребінь піднесення знаменували двадцяті роки нашого сторіччя, коли працювали В. Ганцов, О. Курило, П. Бузук, Є. Тимченко, О. Синявський, М. Сумцов, І. Зілинський, В. Сімович...“ Сюди ж належить нарис про граматику О. Павловського 1818 р. (1958, корективи і доповнення 1964, 1971), стаття у збірнику на честь 70-річчя М. Фасмера „Konsonanten von e, i in den protoukrainischen Dialekten“ (1956) та ін.; 3) дослідження з історії мови, а саме: „Історія української мови. Давня доба“ (1949), „Спроба відтворення української мови X сторіччя“ (1951), „History of the Ukrainian Language“ (1963), „Zum Problem des ukrainischen Anteils an der Bildung der Schriftsprachen Ende des 18. Jahrhunderts“ (1969), „The reflexes of *dj in Ukrainian“ (1972); 4) студії, присвячені аналізу взаємозв'язків та взаємовідносин української мови з кожною зі слов'янських, зокрема білоруською, російською, польською та ін.: „Problems in the Formation of Belorussian“, „Zur Frage der ukrainisch-weissruthenischen Sprachgrenze“ (1953), „Belorussian and Ukrainian“ (1963), „Веремія: З історії українсько-білоруських мовних зв'язків“ (1979), „Польська мова в Україні в XVI—XVII ст.“ (1949), „On Lexical Polonisms in Literary Ukrainian“ (1975) та ін.; 5) етимологічні студії апелювальної лексики та власних назв; 6) дослідження окремих пам'яток; 7) численні рецензії автора на різні видання з української, російської, білоруської, польської, чеської, словацької, хорватської, македонської, старослов'янської та інших слов'янських мов; 8) дослідження з праслов'янської мови. „A Prehistory of Slavic“ (1964, 1965) не лише просто хронологічний попередник праці „A Historical Phonology of the Ukrainian Language“ (1979). Це компендіум, у якому не тільки враховано усі тогочасні важливіші досягнення світової славістики, але й на підставі власних багатопланових досліджень зроблено ряд нових узагальнень та висновків, що стосуються розвитку пра-

слов'янської мови. На час виходу *i*, власне, до сьогодні ця праця є останнім словом науки в цій галузі. Її широко використовують, цитують славісти усього світу. Важливим досягненням є спроби визначення дат (хронології) різних явищ праслов'янської мови. Щодо доісторичної доби слов'янської мови використовуються слов'янські переймання в інших мовах, з носіями яких слов'яни контактували. Причому йдеться не лише про апелятивну лексику, а й про ономастику, зокрема давню топонімію. Дуже важливим джерелом для вивчення слов'янських діалектів VII ст. є слов'янські топоніми в Греції. На підставі уважного вивчення давніх слов'янських переймань у сусідніх неслов'янських мовах встановлено ряд дат слов'янських явищ: друга палаталізація усталилася не раніше 600 року, зміна **tj*, **dj* у відповідні аффрикати — явище досить пізно, редуковані *ъ*, *ь* виникли після VI століття, *у* (*ы*) < *ї* не раніше VI ст., монофтонгізація дифтонгів *ai*, *ei*, *au*, *eu* — V чи VI ст. тощо. Відзначимо, що ця монографія Ю. Шевельова справила вплив на наступні студії праслов'янської мови. Так, наприклад, відомий польський академік, професор, багаторічний керівник національного Інституту слов'янознавства З. Штібер у 1969 р. почав друкувати перший у Польщі підручник з порівняльної граматики слов'янських мов під назвою „Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich. Fonologia“. У передмові він прямо зауважує: „Pisząc I część tego podręcznika, wzorowałem się (przede wszystkim jeżeli chodzi o układ, ale nie tylko) na książce Shevelove „A Prehistory of Slavic“. Różnica polega przede wszystkim na objętości książek“. У другому виданні 1979 р. З. Штібер цю працю Ю. Шевельова називає „znakomitym dziełem“ (с. 7). Про широкий попит на книжку свідчить й те, що виходила вона двома накладами.

Після майже сорока років напруженої, цілеспрямованої праці з'явилася монографія „A Historical Phonology of the Ukrainian Language“ (Гайдельберг, 1979, 810 стор.). Це фундаментальне дослідження фонологічної та фонетичної систем української мови від найдавніших часів. Безперечно, ця праця — видатне явище в історії українського мовознавства і української культури взагалі. Монографія „A Historical Phonology of the Ukrainian Language“ вважається найважливішою мовознавчою працею автора. Вчений переконливо стверджує, що українська мова постанала безпосередньо з праслов'янської, тобто історія її як окремої галузі (мови) починається з VII ст. Про це йдеться у брошурі „Чому общерусский язык, а не вібчоруська мова?“, „З проблем східнослов'янської глагогонії“ (Київ, 1994). У статті про постання української мови автор пише: „Тяглість живої „природної“, „нерукотворної“ [української.— Н. Д., Й. Д.] мови існує коло 1300 років“ (с. 16). І далі: „Цю мову можна і слід назвати давньоруською. Але справжня „жива“ українська мова ніколи не була „давньоруською“, ніколи не була „спільноруська“, ніколи не була тотожна з російською, не була предком, або нащадком, або відгалуженням російської мови. Вона постала з праслов'янської, формуючися від 6 до 16 ст.“ (там само). У цій монографії вчений на широкому історичному, діалектному, міжмовному й текстуральному ґрунті прослідковує розвиток фонологічної системи української мови від праслов'янської мови по нині.

У сучасних посібниках однозначно стверджується, що діалектною основою сучасної української мови є полтавсько-київські (київсько-пол-

тавські) говори південно-східного наріччя чи ширше (М. Жовтобрюх) південно-східне наріччя. Ю. Шевельов уважає, що це твердження „потребує якщо не заперечення, то чималого обмеження“. Вчений переконливо показує, що ця основа має змішаний характер, тобто північно (чернігівсько)-південно-західно-південно-східну діалектну основу: в сучасній українській літературній мові є чимало елементів північного наріччя (чернігівські) (ще з часів Гетьманщини), елементів південно-західних та рис південно-східного наріччя. Безперечно, що це спостереження Ю. Шевельова слід внести у наші посібники.

Учений активно співробітничав з багатьма лінгвістичними та іншими часописами, публікуючи в них україністичні та славістичні матеріали: „Zeitschrift für slawische Philologie“, „Revue des études slaves“, „Word“, „Orbis“, „The American Slavic and East European Review“, „The Slavic and East European Journal“, „Scando-Slavica“, „Studia Orientalis“, „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej“, „Wiener slawistische Jahrbuch“, „International Journal of Slavic Linguistics and Poetics“, „Lingua“ та ін. Звичайно, що при цьому він був частим гостем й україномовних американських, канадських, німецьких, французьких видань. Ю. Шевельов брав активну участь у створенні „Енциклопедії українознавства“, англomовних „ЕАУ 1“ і „ЕАУ 2“, написавши для них десятки мовознавчих статей. Значні його заслуги як редактора багатьох книг і цілих серій.

Учений був й відомим літературознавцем та театральним критиком. Регулярно стежачи за появою творів та нових досліджень з літературознавства, головним чином, у діаспорі, він відгукувався оглядами, критичними зауваженнями, рецензіями.

Крім згаданих, окремими виданнями автор опублікував збірники своїх вибраних статей до 1970 р. „Teasers and Appeasers“ (1971), до 1990 р. „In and around Kiev. Twenty-two Studies and Essays in Eastern Slavic and Polish Language and Philology“ (1991), „Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900—1941). Стан і статус“ (1997), „Внесок Галичини у формування української літературної мови“ (1996, додаток „Чернігівщина в формуванні української літературної мови. До постанови питання“, с. 157—173“, Юрій Шерех „Третя сторожа. Література. Мистецтво. Ідеологія“ (Київ, 1993), „Пороги і Запоріжжя. Література. Мистецтво. Ідеологія“ (у 3 т., Харків, 1998) та ін.

На пошану й честь ученого опубліковано збірники „Symbolae in honorem Georgij Y. Shevelov“ (Мюнхен, 1971), „Studies in Ukrainian Linguistics in Honor of George Y. Shevelov“ (Нью-Йорк, 1985), „Видатний філолог сучасності. Наукові виклади на честь 85-ліття Юрія Шевельова“ (Харків, 1996).

* * *

Нижче публікується 15 листів: вісім від Ю. Шевельова до Й. Дзендзелівського (зберігаються у приватному архіві адресата) і сім від Й. Дзендзелівського до Ю. Шевельова (машинописні копії їх зберігаються в автора, а оригінали були у приватному архіві адресата). Листи Ю. Шевельова друковано на спеціальному поштовому бланці. Всі вони автентичні, їх зміст — різні питання українського та слов'янського мовознавства.

Наталія ДЗЕНДЗЕЛІВСЬКА, Йосип ДЗЕНДЗЕЛІВСЬКИЙ

ДОДАТОК

№ 1

29 травня 1991 [р.]

Шановний Йосипе Олексійовичу!

Дуже був я радий Вашому листові, датованому 3 березня¹. Вибачте, що відповідаю з таким запізненням (частина провини падає, правда, на повільність пошти. Не знаю, коли Ваш лист прийшов, бо весь квітень я був у Німеччині й моя пошта лежала й чекала на мене).

Тим часом уже вийшла, мабуть, Ваша стаття про Зілінського². „Мовознавство“ я дістаю, але цього числа ще не було.

Не знаю, чи Вам відомо, що ми були в одній темі співробітниками і я писав про Вас. Кажу про „граматику“ Павловського³. 1958 року я опублікував німецькою мовою в „Цайтшріфт фюр славіше Філологі“ статтю про Павловського (головним редактором журналу був тоді ще Фасмер, мій добрий приятель і покровитель). Я не міг мати доступу до архівів Радянського Союзу, з зрозумілих причин. Виключно на підставі тексту „Граматики“ й складу її словника я висунув тезу про те, що Павловський був українець і кілька інших гіпотез, серед них про рідну місцевість Павловського. Минуло 10 років, і Ви⁴, мабуть, не знавши моєї статті, надрукували в „Мовознавстві“ Вашу, яка потверджувала мої головні висновки і де в чому виправляла побічні. Уже після того я передрукував свою статтю в книжці моїх вибраних праць „Teasers and Appeasers“, що вийшла у Німеччині 1971 р. До неї я додав кілька сторінок постскриптуму, головне про Вашу статтю. Отже, бачите, наше знайомство почалося ще тоді. А ще перед тим я дійшов переконання, що ви належите до — не таких уже численних — справжніх* мовознавців на Україні.

Якщо Ви не мали моєї статті й постскриптуму до неї, думаю, що Ви хотіли б її мати. Але, на жаль, я вже не маю ані відбиток статті, ні збірки моїх статей. Але дайте мені знати, може книжку вислав би Вам видавець — або я міг би зробити фотостат чи ксерокопію моєї статті.

Моєї книжки „Україніше Шріфтшпрахе“⁵ я теж уже не маю. З бід я міг би купити її в видавця, в Вісбадені. Так, коли авторські примірники роздані, ми мусимо купувати власні книжки. На жаль, книжки в Німеччині шалено дорогі.

Щоб моя історична фонологія⁶ вийшла по-українськи, я б дуже хотів. Зрештою її тема найближча до українських зацікавлень. Притичин тут є дві. Одна переклад. Перекладач мав би бути мовознавець, а скільки є таких, що знають англійську мову? По-друге, авторські права на книжку має видавець у Гайдельбергу, і він хотів би, напевне, за свій дозвіл не радянських карбованців, а валюти. Росія на такі речі гроші має — приклад переклад етимологічного словника Фасмера⁷ (де права належать тому ж

* Підкреслено в оригіналі.

видавцеві). А Україна? Сумніваюся. Можна, звичайно, щоб зацікавлене українське видавництво заплакало в жилетку моему панові Вінтерові. Але нормально капіталізм має просте гасло — давай гроші, і це єдина загальнозрозуміла мова.

Збірник Зілинського⁸ складений у друкарні, але коректа йде дуже поволі, бо нема кваліфікованих людей, а з другого боку, українська друкарня не має спеціалізованих шрифтів.

Свидницького збірника⁹ я покищо не мав. Якби вийшов третій том Вашого атласу, це була б справді радісна подія.

По американські томи ЗНТШ можна звертатися до НТШ тут. Нижче адреса. Якщо подасте, які томи Вам потрібні, можу бути Вашим посередником. Щоб можна було дістати видане в Європі, сумніваюся. Вони самі не все мають, навіть у своїй книгозбірні.

Я тепер нікуди їхати не збираюся, тож є надія, що буду справнішим кореспондентом.

Сердечно зичу всього добра.

Ваш Ю. Шевельов

Shevchenko Scientific Society
63 Fourth Ave.
New York, NY 10003
U. S. A.

Юрій Володимирович.

№ 2

3 липня 1991 р.

Вельмишановний Юрію Володимировичу!

Сердечно дякую за Вашого листа та теплі слова про мою скромну наукову роботу. Стаття про проф. І. Зілинського уже вийшла („Мовознавство“, № 2, 91)¹⁰. Написана вона на архівних матеріалах, що їх свого часу передав мені Орест¹¹ — син проф. І. Зілинського. Бажав би почути Вашу оцінку її. Ви, звичайно, знаєте і книгу „Studia nad dialektologią ukraińską i polską“¹², що вийшла в Кракові 1975 р. Опрацьована вона також на підставі переданих мені Орестом матеріалів батька. Мое прізвище на публікації прийшлося зняти, бо саме в цей час І. Білодід¹³ розгорнув був широку акцію проти Зілинського (це після виступу О. Зілинського з проектом асоціації українців у Празі під час славістичного конгресу 1968 р.). У цій книзі¹⁴ кириличний текст належить мені, польський — проф. М. Карасеві¹⁵.

Так, над Павловським ми були співробітниками¹⁶. Про Вашу статтю я, на жаль, тоді не знав, бо журнал „Цайтшріфт“ [für slavische Philologie]“ у нас у той час міг бути лише в Москві чи Ленінграді. З Вашою статтю я познайомився через кілька років після публікації своєї, з Польщі мені надіслали й її ксерокопію. Для історії тут цікава ще одна деталь. Після статті 1968 р. над архівними матеріалами я продовжував працювати й далі. Мені вдалося знайти дещо нове, у тому числі й рік на-

родження Павловського — 1773. Ще на початку 1972 р. я послав у „Мовознавство“ другу статтю про Павловського, але, очевидно, щоб приховати звітку про 200-річчя з дня народження автора першої друкованої граматики нової української мови, статтю цю штучно затримували. Десь у травні чи червні я написав листа Білодідові¹⁷. Відповів Русанівський¹⁸, який писав, що статтю без шкоди для змісту можна було б скоротити. Я зрозумів, що Білодід з Русанівським не пустять статті в 1973 р. Я попросив статтю повернути і після послав її в праську „Славію“, де вона вийшла аж 1975 р. (річник 44, № 3, с. 284—290).

Звичайно, що мені вельми цікаво було б мати книжку Ваших вибраних праць, яка вийшла 1971 р. в Німеччині, і Ваш постскрипtum до статті про Павловського. Хай це буде оригінальне видання чи ксерокопія. Жаль, що я раніше про це не знав. У червні ц[ього] р[оку] я був у Марбурзі на черговій нараді по Загальнослов'янському [лінгвістичному] атласу, принагідно заїжджав до проф. О. Горбача¹⁹, в якого прогостював аж три дні. У нього я міг би з цією Вашою працею познайомитися.

„Науковий збірник музею укр[аїнської] культури у Свиднику“ (т. 15, кн. 2) уже також вийшов (я поки не маю сепаратів). Там мій опис граматики церковнослов'янської мови Арсенія Коцака²⁰ і публікація двох варіантів його граматики.

Щодо американських томів ЗНТШ, то з них я маю лише 162, 169 та 207. Був би Вам дуже вдячний, коли б Ви у якийсь засіб посприяли роздобути мені мовознавчі томи цього видання. У міру можливостей просив би надіслати мені сепарати своїх мовознавчих праць.

Наперед Вам щиро дякую.

З глибокою повагою.

Ваш Й. Дзендзелівський.

№ 3

5 лютого [19]92 [р.]

Шановний Йосипе Олексійовичу!

Дякую за Вашого листа й привітання з святами й обранням²¹. Дуже здивований повільністю пошти в цьому випадку. Ваш лист датований 21 листопада, а прийшов учора, 4 лютого! А звичайно тепер лист з України йде 2—3 тижні. Чи це так, що листи з Ужгорода йдуть до нас через якийсь там Челябінськ чи Іркутськ?

Щоб в Академії щось змінилося після мого обрання, дуже сумнівно. Думаю, що воно має більше церемоніальний характер. Мені ж оце в грудні сповнилося 83 роки, трудно вже бути дуже активним, а на віддалі Н[ью]-Йорк—Київ і поготів. Мені невідомі будь-які пляни Академії, і я не маю на них ніякого впливу... * Та й віддаль не сприяє активним контактам, ані повільність пошти.

* Тут і далі три крапки в оригіналі.

Так, я теж дуже шкодую, що не вдалося зустрітися з Вами в Ужгороді. Хоч мене дуже добре приймали проф. Чучка²² й Ваш ректор (на жаль, я не записав його імені²³, а тепер не можу згадати), але це не заступає можливості зустрічі з Вами. Але нема ради.

Атласом Латти²⁴ я дуже цікавлюся, але його ще не маю, книжки сюди йдуть мінімум півроку. Його статті, колись друкovanі, були дуже добрі, хоч мене трохи дивувало, чому вони друкувалися російською мовою.

„Перевиданню“ збірника Зілинського²⁵ ще не видно кінця. Видавці звернулися до некваліфікованої друкарні і тепер мають великі клопоти з коректою. А я хотів, щоб він вийшов до круглої цифри 50-річчя спершу плянованого видання збірника.

Пишете про пляноване Вами видання листів до Ягіча, між ними згадусте Потєбню²⁶. Але його листування з Ягічем²⁷ уже друкovanе (Лаптева²⁸, Франчук). Чи Ви маєте щось ще невідоме? Це мене цікавить, бо я сам тепер трохи працюю над Потєбніяною (Одна стаття ніби має бути в „Мовознавстві“, ч. 2, з продовженням)²⁹.

Тепер вийшла моя збірка статей, різномовних, у Німеччині. Я Вам її вишлю, як оговтаюся з кількома невідкладними завданнями. Але книжки звичайно йдуть три—чотири місяці, так що не виглядайте цього видання в лютневій пошті. Це забере часу. Назва книжки (по-англійськи — „У Києві й навколо“ (In and around Kiev)³⁰). Буду радий Вашим новинам і далі, а може ще, Бог дасть, десь колись спіткаємося. Тим часом сердечно Вас вітаю, шлю добрі бажання.

Ваш Ю. Шевельов.

№ 4

12 березня 1992 р.

Вельмишановний Юрію Володимировичу!

Вашого листа від 5. II. [19]92 одержав 21. 11. [19]92. Отже, прийшов він швидко. Не розумію, чому мої листи цей самий шлях долають так надто довго.

Пишу лише тепер, бо 26. II я виїхав до Києва на II-гі Михальчуківські³¹ читання. А мені хотілося написати Вам уже після цієї наукової зустрічі. Хоч є уже Інститут укр[аїнської] мови, проте ці читання відкривав чомусь Русанівський, який залишився директором Інституту мовознавства. Це в цілому були загальні слова, що стосувалися різних питань діалектології. Але лише слова, яких уже і наслухалися, і читалися. Ці читання мають тенденцію замінити колишні республіканські діалектологічні наради, остання з яких відбулася уже досить давно³². Про Михальчука лише принагідно згадували, жодної доповіді, присвяченої спеціально Михальчукові, власне не було. Я мав доповідь про фонет[ичні] та морф[ологічні] риси північнопокутсько-буковинської говірки (респ[ектively] говорів Північної Городенківщини) на підставі польсько-церковнослов'янсько-українського рукописного словника Федора (Теодора) Витвицького 1849 р. Цим рукописом я уже давненько займаюся, хотів би його опублі-

кувати як пам'ятку. Річ, безперечно, цікава. Хоч автор москвофіл, прибічник язичія, але та поволока язичія відносно легко знімається, після чого залишається багатющий народний скарб. Але роботи ще багато, бо рукопис має 665 сторінок. Я поки відредагував і начисто передрукував лише дві третини. Хотілося б зробити ще й індекс церковнослов'янських та українських слів, бо цей словник важливий передусім для україністики: у той час, коли укла[да]вся цей словник, у нас поки не було навіть середнього обсягу словника, і лексикограф укр[аїнський] відповідники здебільшого брав безпосередньо з народної розмовної мови. Не знаю поки, де то можна буде надрукувати. Роботу по підготовці пам'ятки до друку можна б, зрозуміло, пришвидшити і закінчити навіть до кінця цього року, якби була ясна перспектива друку. Пробував я вести мову на цей рахунок і в Варшаві³³, але часи тепер...

Якраз під час мого перебування в Києві появилися перші примірники книги М. А. Жовтобрюха „Нарис історії українського радянського мовознавства (1918—1941)“³⁴. Це спроба уже з сучасних позицій осмислення історії укр[аїнського] мов[ознав]ства того часу. Однак, думаю, тут ще відчутна інерція..., відсутні хоч коротенькі довідки про долю десятків репресованих та знищених. Наші літератори у цьому плані пішли набагато далі, вони пишуть про розстріляне відродження... (До речі, відповідальний редактор книги Русанівський).

Нещодавно вийшов тематичний збірник „Гуцульщина. Лінгвістичні етюди“³⁵. Через деякий час надішлю Вам цей збірник.

Буду Вам щиро вдячний за Вашу нову книгу.

Що стосується листів О. Потебні до В. Ягича, то мені взагалі відомі публікації Франчук та Лаптевої³⁶. Але Франчук погано ті листи відчитала, допустилась багатьох прикрих помилок (і текстуальних), не подала жодних коментарів. Лаптева ж, наскільки мені відомо, надрукувала лише листи В. Ягича до О. Потебні. Перші чотири листи Потебні до Ягича я не публікував³⁷, бо їх добре відчитав і прокоментував Й. Гамм 1970 (с. 111—112, 236—237, 251—252, 281)³⁸. Це вже моя друга публікація із серії „Листи українських вчених до В. Ягича“, див. „Збірник Матице српске за славистику“, брой 37/1989, 38/1990³⁹. Жаль лише, що редколегія цього часопису (Нови Сад) не надсилає коректури і тому і в українському, і в текстах іншими мовами таки частенько трапляються коректорські огріхи. Але що робити? Послав у цей же часопис уже і III випуск, але поки не знаю, в якому то все стані.

Пробую робити заходи, щоб опублікувати III-й том свого лексичного атласу. Шукаю спонсорів і т. ін., що тепер модно. Але, як висловився Потебня в одному зі своїх листів до Ягича, „не буду хвалиться, нехай козириться“.

З глибокою повагою

Й. Дзендзелівський.

№ 5

7 червня [19]92 [р.]

Вельмишановний Йосипе Олексійовичу!

Спасибі за Ваш лист з датою 12 березня. Він довго чекав на мою відповідь, бо в квітні й травні я був у Європі і вся моя кореспонденція мусіла ждати, поки повернуся.

Книжку свою я Вам висилаю, уже запакував і цими днями віднесу на пошту. Але майте на увазі, що книжки йдуть дуже поволі, більш-менш від 3 до шести місяців. Так що маєте бути дуже терплячі. Швидко діють бомби, спрямовані на міста, як у Югославії, все інше не поспішає.

Якщо все йтиме п'яново, має на кінець літа вийти тут збірка статей Потєбні на теми мова й національність, з моєю вступною статтею. Коли вийде, вишлю Вам. Хай буде хоч так відзначена річниця від смерти Потєбні, бо поза тим відгуків було аж надто мало.

Русанівський тримає в руках свої віжки твердо. Я не знаю Тараненка⁴⁰ і не знаю про нього, можу помилятися, але мені здається звідси, здає леку, що він не буде конкурентом Р[усанівському]. Той — академік, а цей — ні. Тут Караванський опублікував статтю про правопис, де жадає, щоб справи правопису вилучили з обсягу діяльності Інституту мовознавства, а підпорядкували безпосередньо Верховній Раді. Сумніваюся, щоб це вдалося, але правдою є, що консервативні наукові інституції не здатні на революційні розвідки і що не випадає їх руйнувати. Так постає думка про будову нових інституцій не замість старих, а поруч їх.

Книжки Жовтобрюха я ще не бачив. Але я не сподіваюся від нього багато цікавого. Його стаття про Тимченка⁴¹ в „Мовознавстві“ показує, що він не має загальної концепції розвитку тогочасного мовознавства в Україні.

Ваша „Гуцульщина“⁴² ще не приходила.

Те, що Ви пишете про словник Ф. Витвицького⁴³, дуже цікаве. А що б Ви думали про його видання тут у нашій Академії або НТШ? Я дуже сумніваюся, щоб це було можливе, але, якби Ви бажали, міг би розвідати, чи могли б тут бути які-небудь можливості. Але тоді напишіть мені докладніше про технічний бік цього — скільки це було б друкованих сторінок, які технічні вимоги — зокрема які були б потрібні додаткові знаки — ять, твердий знак, що ще? Гонорарів за наукові видання тут не платять нікому.

Зичу успіхів із виданням 3 тому Вашого Атласу.

Шлю найкращі бажання. Я тепер нікуди не збираюся їхати, тож буду справнішим кореспондентом.

Ваш Ю. Шевельов.

№ 6

7 липня [19]92 р.

Вельмишановний Юрію Володимировичу!

Вашого листа від 7. 06. [19]92 одержав. Ішов чи летів він порівняно до-
сить швидко. Сердечно дякую Вам за книжку, що обіцяли вислати.

Приємно, що Ви зацікавилися словником Ф. Витвицького 1849 року. Сам автор попував у селі Делешева на Городенківщині і був прибічником москвофільства, отже і язичія. Опублікував він два томи проповідей, які Головацький не оцінював як значне надбання. Повна назва словника: „Прирѣчний Словарь польско-словенскій и Народно Рускій, содержащъ въ себѣ вся реченія польская, словенскія народно рѣская, изданъ Феодоромъ Вѣтвѣцкимъ Парохомъ Далешеви къ общему оупотребленію аолле Года ѿ воплощенія Хртова“. Обсяг його 665 сторінок, що вміщують десь 20—22 тисячі словникових статей. Словник перекладний; граматичні та стилістичні розробки реєстрових слів відсутні, нема ніяких зауважень про побудову словника, списку джерел тощо. Очевидно, що лексикограф уважав свою працю уже цілком завершеною до друку, хоч не лише з точки зору сьогоднішнього дня однозначно так уважати не можна. Навіть для стану укр[аїнської] лексикографії середини ХІХ ст. він є не бездоганим. Друкування словника перешкодила, очевидно, негативна рецензія Головацького⁴⁴. Зрозуміла річ, що цей словник передусім цінний для україністики, бо поляки на той час уже мали великі досконалі словники, у тому числі й шеститомовий С. В. Лінде⁴⁵. Ф. Витвицький, видно, не мав можливості скористатися надто бідними на той час традиціями укр[аїнської] лексикографії і переважну масу укр[аїнських] слів брав безпосередньо із розмовної народної мови. І це, власне, основна його цінність, саме тому він мене й зацікавив. Як би там не було, словник Ф. Витвицького є все ж важливою сторінкою укр[аїнської] лексикографії.

Думаю його видавати, зрозуміло, як пам'ятку, хоч літери ѿ, ѹ, оу, ѿ, ѿ, ѿ, ѿ, ѿ заміною на звичайні о, у, я, кс, ф, пс. Все інше в основному зберігається. Церковнослов'янські та укр[аїнські] відповідники до польських реєстрових слів не розмежовані ні графічно, ні місцем подачі. Зрозуміло, що й я їх при підготовці пам'ятки до друку не розділяю. Хочу до словника підготувати індекс укр[аїнських] та церковносл[ов'янських] слів (звичайно, один спільний). Вступна стаття матиме обсяг десь 20—25 сторінок машинопису, сам словник 615—620 сторінок, коментарі десь 30—40 сторінок машинопису, ну і індекс. Ось така, як кажуть, загальна картина щодо обсягу та змісту цієї праці. Мені залишилося переддрукувати ще десь 120 ст., після чого можна буде братися за індекс.

З великою цікавістю прочитав Вашу статтю в „Мовознавстві“. Оригінальна постановка проблеми. На підставі тих наявних скромних фактів Ви досить тонко і переконливо відтворюєте обриси тієї укр[аїнської] літ[ературної] мови, якою б вона могла бути в уяві О. Потебні⁴⁶. На скільки знаю, тут на підставі редагування О. Потебнею творів Квітки-Основ'яненка, очевидно, найдосконаліше можна було б представити наголос. Але це, мабуть, уже окрема спеціальна проблема.

Тараненка я мало знаю. Йому було доручено замовляти і збирати статті до „Енциклопедії укр[аїнської] мови“; у зв'язку з цим я з ним навіть листувався, але про інші речі мова не заходила. Від добре поінформованих осіб чув, що він ставленик Русанівського. Не знаю, правда, як далеко заходить та залежність і послухність. Так думається, що якихось революційних дій від нього навряд чи можна сподіватися.

У літні канікули залишатимуся в Ужгороді, сподіваюся підігнати деякі раніше розпочаті статті, працюватиму і над словником Витвицького.

Бажаю Вам доброго здоров'я
З глибокою повагою

Ваш Й. Дзендзелівський.

№ 7

2 грудня [19]93 [р.]

Дорогий Йосипе Олексійовичу!

З приємністю згадую нашу розмову в тихій пристані застовпового затишку на велелюдному і велешумному збіговищі світових українців у львівському готелі з вишибайлами при дверях і з добрими душами, що підкидали нам час від часу якусь закуску чи випивку...

А це тепер бачу, що досі не відповів Вам на попередній ще Ваш лист з датою 4 червня, точнісінько півроку тому.

Пишете там про друк третього тому Вашого атласу⁴⁷. Чи ця многолітня епопея закінчиться успішно? Чи той том нарешті побачив світ? Чи знов виринули які-небудь перешкоди? Я працював з першими двома томами і був би дуже зацікавлений опрацювати і третій (себо для себе — я ж не „лексичний діалектолог“ і не „діалектологічний лексиколог“).

Також може вже є які-небудь новини про готований до друку том листування Панькевича⁴⁸ з Зілинським⁴⁹. При цій нагоді згадаю, що реконструйований мною збірник на пошану Зілинського, величезна книжка на 800 сторінок, нарешті пройшов останню коректу і, коли не стане нових перешкод, мав би вийти в світ у першій половині наступного року⁵⁰.

Чи маєте збірник на пошану Курашкевича⁵¹, виданий у Познані? Якщо ні, дайте мені знати, я вишлю Вам відбитку моєї статті (етимологічного характеру), там уміщеної. Цілого збірника, на жаль, послати не можу, бо і сам його не дістав.

Чи вдалося Вам побувати на Городенщині, чи знайшли там цікаві матеріали для Вашого підопічного Т. Витвицького?

Я після нашої львівської зустрічі трохи попоїздив по Галичині й Буковині, включно з південною (румунською) половиною Буковини. Заїхав теж до Кам'янця-Подільського. Мав виклади там, у Чернівцях, у Івано-Франківську. Усе це було дуже приємно, але і дуже втомно.

Кінчаю добрими бажаннями — веселого Різдва, щасливого Нового Року. Вітайте колег з Вашого університету.

Ваш Ю. Шевельов.

Вибачте за ганебно поганий друк. Стара машинка, старий хазяїн.

№ 8

30 квітня [19]94 [р.]

Дорогий Йосипе Олексійовичу!

Дякую за листа. Я саме збирався на нього відповідати, коли прибув Ваш атлас, висланий з Чикаго поштою Маркусем⁵². Це була дуже приємна несподіванка. Уявляю, які Ви були раді,— після стількох років безнадії побачити плід своєї праці, приступний кожному зацікавленому. Я не знав, що Ви плянували ще четвертий і дальші томи. Деяко мішаний характер матеріялу з тому навертає на думку, що це мав бути останній том. Може все таки варто було б подумати хоч би над ще одним томом, раз матеріял уже зібрано. Хоч я розумію, що це робота каторжна своєю трудомісткістю. А тоді мала б ще бути думка про загальний зведений покажчик.

До речі, зацікавило мене, що серед спонсорів подано і один колгосп. Невже є такі колгоспники, що розуміють вагу і користь таких видань? На фабриці, я розумію, це залежить від рівня освіти керівника. Але [в] колгоспі? Правда, я ніколи в колгоспі не був і не дуже собі уявляю, як люди там живуть.

Ясна річ, якщо НТШ мене запитає, я підтримаю видання Вашого збірника статей⁵³ (хоч я не знаю, які саме туди ввійдуть). Але сумнівно, щоб мене питали. Ви, мабуть, знаєте, що в нас є дві головні наукові інституції — наша тут Академія і НТШ. Я належу до першої. З НТШ я ніколи не сварився і чорний кіт між нами не пробігав (за винятком часу, коли головою НТШ тут був Роман Смаль-Стоцький⁵⁴), але конкретних зв'язків у мене більше з Академією. Коротко кажучи — в НТШ я гастролер, в Академії — член родини.

Це, між іншим, з Академією зв'язана праця, яку я тепер проваджу — видання, з коментарем,— недавно знайденого невідомого тексту Василя Мови⁵⁵, якого я вважаю за одного з найцікавіших наших письменників другої половини 19 ст. Якоюсь мірою Мова був і харків'янином,— він там провів свої студентські роки і приятелював із Потєбнею. Дуже цікавий новий текст і сам його автор. Але це видання буде не мовознавче, звичайно, а історично-літературне. Так ми опинилися на двох крайніх меридіанах України,— Ви на Заході, я на Сході.

Чи у Вас той самий ректор, що мене в Ужгороді гостив? І чи ще далі працює з Вами Чучка? Не знаю, в яких Ви з ним стосунках, але я йому зобов'язаний подякою за прийняття. Був я тоді також і в Чендея⁵⁶.

На жаль, цієї весни мені не вийде поїхати на Україну. Тож тим часом прийміть мій сердечний привіт позаочно.

Ваш Ю. Шевельов.

№ 9

15 серпня 1994 р.

Дорогий Юрію Володимировичу!

Сердечно дякую за листа та за брошуру „Чому общерусский...“ Брошуру я уважно перечитав і з Вами в усьому погоджуюся. Я мав нагоду перечитати праці на цю тему не лише С. Смаль-Стоцького⁵⁷, О. Колесси⁵⁸, С. Тимченка⁵⁹ та ряду інших противників спільної „колиски“. Я в глибині душі не вірив у насаджувану згори догму, що була офіційною, єдино-правильною, такою, що не сміє навіть обговорюватися. У повстанні укр[аїнської] м[ови] безпосередньо з прасл[ов'янської] я ще більше став переконуватися, коли почав працювати в постійній комісії, а згодом і редколегії Загальнослов'янського [лінгвістичного] атласу. Скажу навіть трохи більше. У 1964 році на 7-му міжнародному конгресі антропологічних і етнографічних наук я мав доповідь „К вопросу о времени расселения восточных славян на южных склонах Украинских Карпат“ [1964] (доповідь надрукована окремою брошурою і в „Трудах [VII международного конгресса антропологических и этнографических наук]“, див. т. 11, с. 545—552). Переважно на матеріалах свого атласу я прийшов до висновку, що східні слов'яни на південних схилах Укр[аїнських] Карпат з'явилися ще до приходу в Середньодунайську низовину кочових племен мадяр. Райони, що безпосередньо прилягають до вододілу Карпатського хребта, в 10—14 ст. були безлюдними чи майже не заселеними. Отже, східнослов'янські говірки Закарпаття в цей час природою були, власне, ізольовані чи майже зовсім ізольовані від тодішніх східнослов'янських говорів на північ і північний схід від Карпатського хребта. Тобто інновації, що появлялися на основному терені на північ від Карпат, не могли чи майже не могли звичайно іррадіювати на безпосередньо не зв'язане Закарпаття. Але закарпатські говори українські, тобто загальний напрям розвитку (мовного) тут був такий, як і в укр[аїнських] говорах на північ і північний схід від Карпатського хребта. На цьому у своїй доповіді я зупинився, бо далі про те, що думав, не смів і заїкатися. А думав тоді я, власне, так: якщо закарпатські говори українські і якщо вони так довго і природною перепоною, і політично були ізольовані від основного укр[аїнського] материка, то це мало б означати, що „гени“ укр[аїнських] явищ на Закарпаття принесені ще до 10-го століття. Отже, укр[аїнська] мова почала формуватися не з 13 чи 14-го століття, як офіційно проголошувалася згори, а задовго до цього; отже, „спільна колиска“ — то політична фікція. Можна сказати, що я боягуз, що я не відважився сказати про все, що думав. Але в той час я не наважився, бо це могло б спричинити мандрівку „не в столь отдаленные места“. До речі, про ізоляцію закарпатських говорів від основної етнографічної території могли б свідчити прямо численні лексичні традиційні елементи. Пробачте за цей мемуарний екскурс. Мені видається, що ситуація із закарпатськими укр[аїнськими] говорами саме в цьому плані варта уваги⁶⁰. Коли все це Вам видається цікавим, просив би Вас висловити свої загальні міркування. Розширивши джерельну базу, я б підготував доповідь (статтю) на якийсь черговий симпозіум чи нараду (наприклад, III Міжнародний конгрес українців).

Інерція „колиски“ поки живуча. Я про це суджу на підставі кафедри укр[аїнської] м[ови] нашого ун[іверсите]ту, де, крім мене, є ще 4 проф[есори], доктори наук, але вони, як мені видається, своїх переконань, своєї власної наукової позиції не мають, а у зв'язку з усім сказаним я ще раз хотів би висловити побажання про крайню необхідність якнайшвидшого перекладу на укр[аїнську] м[ову] Вашої історичної фонології. А, може, для ширшого вжитку варто подумати про якийсь адаптоване її видання десь так на сторінок 150—200 (замість 800)?

Повернуся до змісту попереднього Вашого листа. У період своїх романтичних намірів кінця 50-их років я справді планував, може, й до 10 томів свого атласу. Крім лексичних випусків, думалося й про інші мовні рівні. У 1960 р. я разом з С. П. Бевзенком⁶¹ та П. П. Чучкою впорядкували і надрукували „Програму для збирання матеріалів до Діалектологічного атласу українських говорів Закарпатської області УРСР“ (87 сторінок), що охоплювала розділи: фонетика (657 питань), наголос (питання 658—735), морфологія, словозміна (736—893), словотвір (894—1044), синтаксис (1045—1173 питання). У кінці був ще „Додаток“, що мав 10 питань відносно ономастики. Ми разом зібрали в основному увесь матеріал за мережею мого атласу. Але настав 1962 рік з його репресіями під виглядом „впорядкування“ вузівських видань тощо“ і все зупинилося. До картографування зібраних матеріалів ми так і не змогли приступити. А свій III том (уже були виготовлені кліше карт) я змушений був забрати додому, де він і пролежав 30 років. Він мав 150 атомарних карт. Коли ж появилася можливість (досить непевна) видання, із уже готових карт наступних випусків я відібрав ще 50 карт і вмістив їх у III том. Легенди тих 50-ти доданих карт відрізняються шрифтом, бо підібрати шрифти, які використані в I та II томах уже не було змоги. Університетська друкарня (колишня монастирська отців Василіан) була розформована — шрифти здані на переплавку, а ще цілком добра друкарська машина, яку із-за розмірів не можна було винести з приміщення, порізана автогеном на брукт. Отака коротка історія...

Про видання 4-го тому я уже навіть не думаю, бо, якщо навіть були б кошти (а звідки їх взяти?), сил у мене на те уже не вистачить. Спільний індекс до всіх трьох томів, звичайно, варто було б зробити, але то складатиме найменше десь 4 др[уковані] арк[уші], а як (за що) його надрукувати.

Вас зацікавило питання, як то колгосп міг стати спонсором. Колгоспи взагалі були різні, були й досить заможні, тобто мали великі кошти. Але в даному разі я натрапив на свого колишнього учня, який й залагодив справу.

У мене тепер підбралося десь зо п'ять досить добрих і серйозних студентів. Одна з них по-справжньому займається науковою спадщиною проф. В. Сімовича⁶². Але в нас надто бідна література для виконання цієї теми. Наскільки знаю, в США видано двотомник В. Сімовича. Дозволю собі звернутися до Вас з проханням, чи не могли б Ви якось посприяти, щоб я одержав те видання? Якщо б то надіслала бібліотека, то я міг би їй віддячитися своїми працями (при нагоді передав би). Ймовірно, що це видання В. Сімовича мало б бути в бібліотеці НТШ у Львові. Але ця інституція поки не має приміщення для бібліотеки, книги там просто складаються і звичайним відвідувачам не видаються.

При нагоді розповім Вам про один із своїх останніх досвідів. Після написання і публікації популярної статті про керівника Подкарпатського общества наук на Закарпатті 1941—1944 рр. Івана Гарайду⁶³ до мене звернулася студентка-заочниця гуцулка Л. Митрюк з проханням підказати їй якусь цікаву тему курсової і майбутньої дипломної роботи та бути її керівником. Скажу відверто, що в практиці принаймні філологічного факультету Ужгород[ського] ун[іверсите]ту з подібними проханнями студенти, наскільки знаю, взагалі не часто звертаються. Звичайно панує крайній прагматизм — бажаного результату добитися найменшими зусиллями. Я погодився і тут же запропонував їй тему „Мова художніх творів видань Подкарп[атського] общ[ества] наук 1941—1944 рр.“ Проконсультував її з чого починати, як працювати і т. ін. Вона приступила до роботи. Слід відзначити, що все друковане цього періоду було під забороною в часи до проголошення суверенітету і знаходилося лише в так званих спецфондах. Звичайно, що ні літературознавці, ні інші цими друками взагалі не займалися немов би того й не було. І ось в червні моя підопічна захистила свою дипл[омну] роботу, ця робота виявилася найкращою на весь курс укр[аїнського] відділення⁶⁴. Авторка переконливо показала, що то була звичайна укр[аїнська] літ[ературна] м[ова], причому з виразною орієнтацією на наддніпрян[ський] варіант. Моя студентка взяла лише морфологію чотирьох авторів. Тепер я думаю, щоб хтось із толкових майбутніх аспірантів підготував на цю тему кандидат[ський] дисертацію. Але поки нема підходящих виконавців. Я попробую зробити заходи, щоб цю дипломну роботу опублікувати⁶⁵. Йдеться тут, власне, про необхідність ліквідації „білих плям“, яких у нас, на жаль, ще так багато.

Проф. П. П. Чучка передає Вам вітання. Я з ним взагалі тепер у звичайних нормальних стосунках, хоч й були інші часи. Він, гадаю, здібна людина, але надто амбітна, гоноровита, любить керувати, багато втратив часу і багато його втрачає тепер, бо рветься в політику. Але це хай між нами.

Ректор у нас той же, що Вас приймав. Людина він таки енергійна, тепер багато часу витрачає на різні організаційні справи, будівництво нового університетського корпусу для природничих факультетів.

До листування І. Зілинського з І. Панькевичем я й не брався, бо не бачу перспектив його публікації. Та й М. Мушинка⁶⁶ і Богдан (внук І. Зілинського) до цього, як мені видається, не проявляють якогось реального зацікавлення. Ми домовлялися, що вони передадуть мені оригінали листів, щоб я міг конкретно над тим працювати, готуючи все до публікації. Але вони цього не зробили, хоч після домовленості кілька разів були обидва в Ужгороді.

А як із збірником на честь проф. І. Зілинського?

Я підготував листування І. Зілинського з О. Шахматовим (для ЗНТШ)⁶⁷.

Коли опублікуєте своє дослідження про В. Мову, то по можливості пришліть його й мені. Я намагаюся читати все, що Ви публікуєте.

Буду кінчати. Пробачте за довгого листа.

Щиро бажаю Вам гарного здоров'я і плідної роботи.

З найкращими побажаннями

Ваш Й. Дзендзелівський.

№ 10

27 вересня [19]94 [р.]

Дорогий Йосипе Олексійовичу!

Спасибі за змістовного й прецікавого листа. Трохи затримався з відповіддю, бо саме кінчав готувати до друку моє видання Вас[иля] Мови. Там виявилися надзвичайно цікаві речі. Як припускав мій співредактор з Краснодару, рукописи Мови⁶⁸ не пропали або принаймні не всі пропали, а були вивезені емігрантами до Праги, звідки по війні серед інших кубанських матеріалів були „репатрійовані“ до ... Москви. Усе це поки що гіпотези, але правдоподібні. А тим часом одну невідому річ Мови таки знайдено, і ми її тут публікуємо.

Певна річ, коли це видання вийде, я Вам його вишлю. Але плянується це видання на весну, — а чи вкладемося в цей плян, сказати тепер важко.

Постараюся дістати для Вас і двотомник Сімовича. Пишу про це до Оттави в Канаді, де ці книжки й вийшли були. Досі на мої прохання видавці таки висилали примірники. Сподіваймося, що так буде й тепер. Сам я того видання маю тільки свій примірник.

Збірник Зілинського Вам уже вислали⁶⁹, — кажуть мені. Якщо не прибув і ближчим часом не прибуде, дайте знати, думаю, що це я поладнаю. Знаю, що Мушинка⁷⁰ книжку вже має, і я навіть устиг дістати від нього потвердження в листі. Дістала також Закревська⁷¹ в Львові. Напишіть, чи прибув збірник до Вас.

Що закарпатські говірки доводять недвозначно, що формування української мови сталося в передісторичні часи, це для мене річ недискусійна. Я показав це на фонетичних змінах, а Ви на лексичному складі. Уже одного ряду таких доказів досить для того, щоб довести цей факт. А вже коли збігаються дві такі аналізи, роблені абсолютно незалежно одна від одної, то й найскептичніший Хома Невірний не може сумніватися. Бог ніби спеціально створив закарпатські говірки, щоб довести цю тезу.

А боягузтва я Вам аж ніяк закинути не можу. Не кажучи вже про загрозу для Вас особисто, Вас би затюкали, тезу Вашу поховали б у зливні лайки... Щоб говорити повну правду на „родіне“, — змоги ані найменшої не було. Дай Боже тільки, щоб такі часи не повернулися.

Виданням українського перекладу моєї Історичної фонології ніби цікавиться Канадський інститут українських студій. Але особливої активності від них я не помічаю. У них теж сутужно з грішми, а тут же і за переклад платити і за друк... Щождо скороченого варіянту, я великого ентузіазму не відчуваю. По-перше, порушиться стрункість композиції, чого я не бажаю, а тим самим порушиться і сила переконливості. А по-друге, і сил у мене на таку працю вже нема. Я тепер уже не можу працювати так інтенсивно, як колись — вік! — а маю ще деякі інші теми, які хотів би опрацювати, тож не лежить душа до переробляння старого. Сумніваюся навіть, коли б зробили переклад, щоб я міг спромогтися його уважно переглянути і авторизувати...

Те, що Ви пишете про Гарайду⁷² й видання післячеської доби, мені майже невідоме. На захід ці видання не потрапили. У Будапешті я був лише кілька днів (кілька років тому) і не мав змоги працювати в тамтешніх бібліотеках. А тоді, коли я готував свою книжку про мову 20 століття⁷³, я не хотів виходити поза 1941 рік, а картина стану на Закарпатті 1938—41 року мала б увійти до цієї праці, але не ввійшла. Чи думаєте самі Ви або Ваші учні друкувати щось про роки війни і мову на Закарпатті? Скільки знаю, тема це неторкана, крім Вашої хіба дисертантки.

Я радий чути, що з Чучкою Ви в мирі. Він був дуже милий і завбачливий під час моєї одноденної візити до Ужгорода. Вітайте його від мене. Бажаю Вам усяких гараздів, міцно тисну руку.

Ваш Ю. Шевельов.

№ 11

22 грудня 1994 р.

Дорогий Юрію Володимировичу!

Починаю листа з пробачення, що із значним запізненням відповідаю на Ваше листа. Останнім часом моя дружина важко хворіє, а це відбирає у мене і звичайний спокій, і час. Дуже хочу сподіватися, що здоров'я її покращає, і ми обоє ввійдемо в нормальний ритм нашого життя. Дружина мені взагалі багато допомагає в роботі. Вона взагалі білоруска, а по спеціальності лікар педіатр. Однак вона чудово друкує на машинці навіть транскрибовані діалектні тексти.

Висловлюю Вам найщирішу подяку зразу за три моменти. По-перше, за доброзичливий відгук на відбитки моїх статей, що пропонуються до збірника вибраних праць⁷⁴, які друкувалися головним чином у різних закордонних виданнях; по-друге, за збірник на честь проф. І. Зілинського⁷⁵, якого я одержав і переважну більшість уже прочитав; по-третє, за сприяння вислати мені двотомник проф. В. Сімовича, якого, правда, ще не одержав, але сподіваюся, що він таки прийде.

Збірник на честь проф. І. Зілинського досить цікавий і приносить все ж чимало нової інформації. Видно, що редколегія багато і совісно працювала, по-перше, щоб то все зібрати, а далі довести до пуття. Особливо, бачу, дуже копітку роботу виконав М. Мушинка⁷⁶. Він енергійна і працьовита людина, однак написаний ним вступ, як на мій погляд, не в усьому імponує такій фігурі, якою був ювіляр. То видно, що писав його не лінгвіст. Характеристика праць І. Зілинського місцями надто загальна чи поверхова. Трапляються і прикрі недогляди. Наприклад, він пише, що Шахматов редагував „Енциклопедию сл[авянської] філолог[ии]“ та ін. Між іншим, у наступному філологічному томі ЗНТШ має бути моя стаття чи публікація листування Зілинського з Шахматовим⁷⁷. Зілинський, власне, паралельно готував два нариси про говори укр[аїнської] мови — і для „Енцикл[опедии] сл[авянської] фил[ологии]“ В. Ягича, і для „Укр[аїнський] народ в его прошлом и настоящем“. Щодо останнього нарису, то Зіл[инсь-

кий] тримає зв'язок з Шахматовим⁷⁸. Ці нариси передбачалися різних розмірів і т. ін. Але як би там не було, все ж дуже добре, що цей збірник вийшов.

Ще відносно проф. І. Зілинського. Не пам'ятаю, чи я Вам писав, що через проф. Й. Гамма⁷⁹ мені пощастило придбати мікрофільми листів усіх укр[аїнських] вчених до В. Ягича. Значну частину я вже опублікував, а листи І. Зілинського ще ні і не знаю, чи зроблю я це, бо їх аж 70! Всі вони нім[ецькою] мовою. За прийнятим у нас способом поряд з оригінальним текстом слід подавати і переклад на укр[аїнську]. Та плюс до цього коментарі, то все це матиме солідний обсяг. А де його надрукувати?

У листопаді у львівському Інституті народознавства НАН відбулася робоча нарада мовознавців, що беруть участь у підготовці чотиритомної монографії „Етнічна історія та етногенез Українських Карпат“. Мені тут доручено розділ про діалектологію, де мають бути представлені всі п'ять діалектів цього регіону — лемківський, бойківський, закарпатський, гуцульський та покутсько-буковинський. Зараз наполегливо підбираю матеріали та літературу. З нового року розпочну уже щось писати. Ця монографія — урядове замовлення львівському Інституту народознавства. Крім усього іншого, вона має бути відповіддю претензіям на укр[аїнські] землі наших добрих сусідів. Археологічний том уже, кажуть, готовий, і керівник цього тому про це уже навіть доповідав. А що стосується історичного тому, то, як видається, його, очевидно, не буде, бо історики до цього ще й не почали готуватися — мовляв, немає необхідних наукових розробок, не вивчені матеріали. Історики минулих десятиліть багато використали паперу на написання історії колгоспів, МТС, соціалістичних перетворень і т. п., а справжньою історією Бойківщини, Гуцульщини тощо, власне, не займалися і де факто просто не готові до виконання поставленого завдання. А це великою мірою ускладнює справу при написанні й діалектологічного, і ономастичного розділів. Я собі склав проспект чи план, підібрав, скільки міг, явищ, у тому числі чимало лексичних, які мають справді більше чи менше значення для висвітлення генетичних питань. Звичайно, що намагаюся якомога найсумлінніше використати існуючу літературу, але все ж опираюся головним чином на лінгвістичні атласи, бо в таких випадках, гадаю, дуже важливо мати докладну інформацію про територіальне поширення явища, що уже само по собі є важливою частинкою історії явища. Найгірша справа, зрозуміло, з гуцульськими та покутсько-буковинськими говорами. Дізнався, що Рігер Я.⁸⁰ уклав атлас гуцульських говорів на підставі матеріалів Я. Янова⁸¹. Можливо, мені вдасться познайомитися з цією працею. К. Кисілевський⁸² має ряд праць про покут[сько]-буковинські чи, як він пише, надпрутські говори, але у фактичній частині своїх праць він якось часто повторюється. Але досить про це. Пробачаюся, що так багато про це пишу. Просто то для мене тепер актуальне питання, думаю про нього, правда, з якимось трохи острахом, деякими сумнівами.

З нью-йоркського центру НТШ ще не надійшов до Львова офіційний папір про згоду на фінансування мого збірника статей, проте О. Купчинський⁸³ радив мені уже розпочинати технічну підготовку самих текстів. Хочу це зробити під час різдвяних та новорічних свят. Видно, значну кількість статей прийдеться зняти, бо формат „Бібліотеки НТШ“ якийсь надто малий.

Маю я досить добрі зв'язки з проф. О. Горбачем. Під час ще тих страшних часів я надсилав (власне передавав) йому наші університетські видання, а коли був на черговій нараді з питань Загальнослов'янського [лінгвістичного] атласу в Марбурзі, то навіть гостював у нього дома. Останнім часом він мені нічого не пише. Не знаю, можливо, за щось розгнівався. Я хотів був написати рецензію чи точніше таке розширене повідомлення про його публікацію латин[сько]-словен[ського] словника І. Максимовича⁸⁴. У його дослідженні цього словника немає палеографічного опису, бо писав він його на підставі не зовсім добре зробленої мікроплівки. Я попросив свого доброго приятеля тоді ще в Ленінграді зайти в бібліотеку ім. Салтикова-Щедріна і зібрати потрібні відомості, можливо, щось і про історію того рукопису. Але під тією сигнатурою, що її подає О. Горбач, числиться зовсім інший рукопис і навіть іншого століття. Я взагалі знав, що він з певних причин вдавався до деякої „конспірації“ (бібліотека не дала згоди на друківання пам'ятки і могла виставити йому порядний рахунок). Коли я одержав листа з Ленінграда, то написав Олексі, з того часу він і замовк. У Львові на II Міжнарод[ному] конгресі українців ми бачилися, розмовляли, однак він мені нічого в цьому відношенні не казав. Правда, і я прямо ні про що не запитував. Пише про це, бо мені прикро. З одного боку, я йому нічого недоречного не допустив, а з другого боку, як науковця я його поважаю і мені не хотілося, щоб між нами були якісь непорозуміння. Не допускаю взагалі того, що ми з ним у минулому були, так би мовити, по різних сторонах лінії фронту... Усю війну я провів на фронті, був навіть учасником параду перемоги в Москві 1945 р. Може, йому хтось щось наговорив, але я не був рафіновано правдивим колишнім догмам і порядкам. Мій батько також відбув 8 років на Воркуті. Та Бог з ним.

Принагідно сердечно поздоровляю Вас з Різдвом та наступаючим Новим роком! Бажаю Вам доброго здоров'я, сил, наснаги, а результати будуть.

Щиро ваш Й. Дзендзелівський.

№ 12

16 березня [19]95 [р.]

Дорогий Йосипе Олексійовичу!

Спасибі за Вашого листа, ще грудневого. Час летить, літа минають і багато чого не встигається зробити своєчасно. Не раз про Вас згадував, а от сісти написати — це трудніше.

Трохи заздрю Вам, що зберігаєте запал до праці. Усі проекти, що Ви про них пишете, цікаві й вартісні, а надто синтетична характеристика генези закарпатських говірок. Дай Боже тільки, щоб це колективне видання справді здійснилося. Тепер на Україні розпочинають багато колективних синтетично-оглядових праць, але дуже часто ці проекти не здійснюються. Знаю, що на Вас можна покласти, але видання залежить і від інших авторів.

Якщо листи Зілінського до Ягіча і в своїй науковій частині не застаріли, чому б їх не видати в Німеччині? Тоді не було б і проблеми перекладу, можна було б обмежитися на німецькій мові. Може, щось міг би допомогти і Горбач⁸⁵. Я не думаю, що він за щось на Вас сердиться. Він і до мене майже не пише, хоч ми не були по різних боках лінії фронту. Думаю, що просто він утомився від життя — кожному раніше чи пізніше надходить такий вік, коли і прості речі здаються обтяжливими. Але в німецькомовних країнах є чимало славістичних журналів. Аби тільки проблематика тих листів не була надто вузька.

Я теж тепер не маю стільки енергії, як колись, пишу тепер куди повільніше і з більшими труднощами, як колись. А от, що я читав текст Мушинки, не помітивши того, що він там поплутав Шахматова з Ягічем, — це сором і ганьба. Там було чимало фактичних помилок, мені довелося зробити цілу купу скорочень і поправок, і, виправляючи тут і там, коли йшлося про справи українські, я не звернув уваги на справи петербурзькі. Хоч їх кожний знає...

Так, з робітні Рігера має показатися і опрацювання матеріалів Янова з Гуцульщини і багато інших речей з карпатських регіонів. Книжку Волніч-Павловської⁸⁶ про лемківську стару антропонімію Ви, звичайно, знаєте. А в нього на верстаті і багато іншої лемкіяни. Він більше, ніж хто інший, веде далі розшуки, поширені в довоєнні часи в Польщі.

Я тепер далі працюю над концепцією української літературної мови в Потебні⁸⁷. У Канаді після довгих років зволікання вийшла збірка праць про Сквороду, там і моя стаття, але по-англійськи⁸⁸. Тиснуть на мене, щоб я просував український переклад моєї історичної фонології української мови і ніби знаходяться і охочі зробити переклад. Це річ потрібна, бо на Україні серед українців покищо мало є здатних і охочих читати довгу книжку англійською мовою. Але це проєкт дуже трудомісткий, і я не певний, чи мене на це стане.

Чи одержали Ви, нарешті, моє видання Сімовича двотомове? Якщо ні, то треба буде нагадати оттавцям. Дайте мені знати. Могли книжки загубитися на пошті, а може оттавці забули вислати. Нагадувати треба.

Перекажіть Вашій дружині побажання видужувати якнайскоріше. А Вам — дальших здобутків у невтомних Ваших і плідних дослідженнях. Привіт також для п. Чучки і для Вашого енергійного ректора. Навіть коли я повільний у своєму листуванні, часто згадую Вас і завжди зичу добра й наснаги.

Ваш Ю. Шевельов.

№ 13

10 квітня 1995 р.

Дорогий Юрію Володимировичу!

Останній Ваш лист прийшов досить швидко, і я не хочу затримуватися з відповіддю. Пишете, що заздрите мені за запал до праці. Воно така справа, що запал якийсь то є, а от результати того запалу не такі вже й значні.

Я все займаюся проблемою укр[аїнських] говорів р[айо]ну Карпат. Відібрав чимало фактів, що стосуються лемківськ[их], бойк[івських], покут[сько]-буков[инських] та закарп[атських] говорів. Ідеється про риси, що мають чи можуть мати вартість генетичну. Але справа впирається у ряд обставин об'єктивних, що великою мірою все стримують, гальмують і т. ін. По-перше, немає, власне, жодної порядної праці про історію чи то бойків, чи покут[сько]-буков[инських], закарп[атських] говорів тощо. А історичні орієнтири щодо заселення, дозаселення, переселення у таких дослідженнях дуже багато важать. По-друге, брак пам'яток тих старших періодів. Словом, останнім часом веду, так би мовити, підготовчі роботи. Написав статтю про фонет[ичні] та морфол[огічні] риси покут[сько]-буков[инських] говорів на підставі словника Т. Витвицького⁸⁹ 1849 р. Словник цей досить рельєфно відбиває місцевий мовний колорит. Хай це не давній час, але все ж щось. Зараз займаюся бачванцями. У цьому році відзначатиметься 250-річчя від початку переселення укр[аїнців] (лемків) з Пряшівщини в Бачку⁹⁰. І ось ті лемківські спонтанні риси, що в результаті формування бачванської мови, збереглися в цій останній, гадаю, можуть бути свідченням, що в лемків вони уже побутували в першій половині 18 ст. Отож свою ту доповідь я поки називаю „Мова бачванців як засіб датування явищ лемківського діалекту“⁹¹. Це також підготовка до дослідження лемківського діалекту.

Досить складно також з гуцулами. Тут ні історичного нариса, ні пам'яток.

Знаю, що Рігер⁹² підготував на підставі записів С. Грабця чи Янова атлас цих говорів (до речі, робилося то на комп'ютері). Дуже хотів би з тим атласом ознайомитися. Можливо, що влітку чи осінню поїду до Варшави у справах словника Т. Витвицького, то тоді вже з ним ознайомлюся. Готують там чи, може, вже й здали до друку лемківський словник⁹³. Це також важливо.

Сьогодні вранці розмовляв по телефону з О. Купчинським⁹⁴, який сказав щоб я привозив матеріали до того збірника своїх статей, що Ви рецензували. Хочуть його віддавати в роботу. У добрий би то було час! Від Купчинського дізнався, що НТШ у Львові видало книжку „Василь Сімович“ (автор М. Білоус та З. Терлак). То в серії „Визначні діячі НТШ“. А ось з Канади двотомника В. Сімовича я так і не одержав. Очевидно, чи забули, чи просто не вислали. А то мені якраз зараз дуже було б потрібно. Коли то зручно, то нагадайте.

Листи проф. І. Зілинського поки лише в мікроплівці. Змісту їх я ще не знаю. Їх стільки, що навіть без перекладів, думаю, вистарчило на солідну книжечку. А може, я й справді, незважаючи на мовчанку О. Горбача, візьму та й запропоную йому таку співпрацю?⁹⁵

Концепція української літературної мови в Потебні — дуже цікава і надто важлива проблема. Коли щось надрукуєте з цього, то прошу не забувати й мене, причому на якій би то мові не було опубліковано. Всі мені тут доступні Ваші праці я намагаюся якнайважливіше читати і отримую від того велике задоволення і користь. То й збірник праць про Сквороду⁹⁶, коли є зайві примірники, надішліть. Хай не мені, то, може, то припадуть моїм студентам чи аспірантам.

Дуже був би радий дочекатися виходу друком Вашої історичної фонології української мови. Чи тепер уже щось конкретно робиться над перекладом цієї праці?

Сердечно Вам дякую за побажання моїй дружині швидше одужати. З глибокою повагою

Ваш Й. Дзєндзелівський.

№ 14

20 червня [19]95 [р.]

Дорогий Йосипе Олексійовичу!

У справі двотомника Сімовича я написав ще раз до Оттави. Було це вже пару місяців тому, отже вони, ті томи, мали б уже бути в ваших руках. Якщо й далі нема, треба знов писати до д-ра Коса. Може буде кращий результат, коли напишете Ви. На звороті цієї сторінки подаю адресу д-ра Коса. Пишіть просто туди, пошліться на мої туди листи.

Над перекладом моєї книжки з історичної фонології праця ніби почалася. Узялися за це два „хлопці“ з Харкова — не такі вже й хлопці, кожному під сороківку, але розумні, з мовознавчою освітою і ніби непогано знають англійську⁹⁷. Керує тим проф. Рігер. Чи з цього щось буде, не знаю. Перекласти 900 сторінок наукового тексту — це за один вечір не робиться, а спокус на легші заробітки не мало. Майбутнє покаже.

У тій книжці в останньому розділі я обговорюю питання про хронологію постання всіх головних наших говірок. Але тільки на підставі фонетичних змін. Себто питання, власне, не про те, коли даний діалект утворився, а від якого часу на його існування вказують фонетичні дані. Іншими словами, не коли справді діалект постав, а від якого є певність, що він уже був. Інакше кажучи, не коли діалект справді утворився, а з якого часу не може бути сумніву, що він існував. Раніше — міг бути, пізніше — безсумнівно вже був.

Рігер пише мені, що дістав коректу своїх гуцулів⁹⁸ і дуже тому радіє. Якщо поїдете до Варшави, він докладніше Вам оповість. Тим часом вийшла його книжка про лемків⁹⁹.

Про Потєбню я нічого нового не готую, за винятком другої статті про його переклади з „Одісеї“ (перша була в „Мовознавстві“, Ви її там, напевне, бачили). Друга має бути в порівнянні з перекладами Ніщинського¹⁰⁰. Ця друга має вийти англійською мовою, та дай Боже, щоб хоч за рік вийшла.

Тим часом підписав до друку книжку з невиданим текстом Василя Мови¹⁰¹, якого знайшли колеги з Прикубаня — протилежний до Вас кінець світу. Мову я дуже шаную і думаю, що між Шевченком і Франком він був чи не найцікавішим нашим письменником, незаслужено занедбаним. Тут я даю свою й Чумаченкову¹⁰² статті і порівняльні матеріали з наших [1]880-х років. Це мало б вийти за пару місяців. Та це література, не мовознавство, Вас воно може цікавити тільки побічно й побіжно.

Чи зможу я дістати для Вас збірника про Сквороду¹⁰³, я не певний. Я дістав два примірники, один лишив собі, другий послав колегам з Харкова — Скворода все таки був слобожанином. Та мовознавчих статей там, у збірнику,— тільки одна — моя. А вона вже ввійшла до моєї збірки статей „Ін енд еравнд Кіев“, яку Ви, думаю, маєте. У Києві цю статтю переклали українською мовою (про Сквор[оду]), але перспектив на її шкору появу я не бачу. Єдина можливість дістати тепер видану книжку — це купити її, а ціна на неї дорогенька. При нагоді попрошу в Торонто, щоб її Вам задурно вислали, але сумніваюся, щоб видавці на такий гачок упіймалися.

По цій мові будьмо здорові, листові буду радий.

Ваш Ю. Шевельов.

Prof. Dr. Teophil I. Kis
Dept. Of Political Science
University of Ottawa — 550 Cumberland St.
Ottawa, Ont. K 1 N 6N5
Canada

№ 15

1 серпня 1995 р.

Дорогий Юрію Володимировичу!

Нарешті, двотомник В. Сімовича прибув. Щиро Вам дякую, по-перше, за протекцію, а по-друге, за впорядкування такого дуже цікавого і важливого видання. Оскільки тепер канікули і через відомі обставини я не міг поїхати кудись на відпочинок, то перші два дні після одержання В. С[імовича] я його читав, а децю й перечитував.

У т[омі] I передруковані статті, переважн більшість яких я уже раніше читав (ті видання, в яких вони були опубліковані, все ж можна було, звичайно, не в бібліотеках, дець знайти й вижичити). А ось т[ом] II містить матеріали, переважна більшість яких просто в минулому були недоступні. Думаю, дуже добре, що опублікували два спогади про В. С[імовича]. Вони великою мірою характеризують його як людину і вчителя. Може, листів варто було дати більше. Думаю, що без особливих зусиль та затрат можна було б виправити коректорські (літерні) опріки, допущені в першодруках. Але, зрештою, їх небагато і погоди вони не роблять. Ще раз Вам сердечно дякую. Тепер В. С[імович] в моїй уяві постав іншим. То оригінальний вчений, який у складних обставинах свого життя зробив таки багато. І можна собі уявити, який був би його науковий доробок, коли він мав був нормальні людські умови.

При нагоді пошлю Т. Косу свій третій том атласу.

Дуже мене радує, що вже почалася праця над перекладом Вашої істор[ичної] фонології. Коли як турист у 1982 р. я був у Канаді, мене у Торонто запросив до себе Микола Павлюк¹⁰⁴ (він родом із Великого Бичкова, але з частини на лівому [боці р. Тиси], тобто румунської території).

Аспірантуру він відбув у Харкові. Я його не раз зустрічав на різних нарадах, а після листування і обмінювався літературою, коли він працював у Бухарестському університеті. Він приїхав у Канаду туристом і тут і залишився). Він саме тоді придбав Вашу історичну фонологію (за 300 доларів! На мою тодішню уяву це була колосальна сума). Отоді цю працю я й потримав у руках, полистав. Пригадую, мене вразила кількість використаних джерел і взагалі літератури.

Як раніше Вам писав, я працюю, власне, збираюся працювати над генезою укр[аїнських] діалектів району Карпат, конкретно над лемківським, закарпатським, бойківським, гуцульським та покутсько-буковинським діалектами. Я вирішив розпочати з трьох перших. Десь у жовтні у Львові має бути міжнародна конференція, присвячена етнічній історії та етногенезу Укр[аїнських] Карпат. Туди я підготував доповідь (власне, ту доповідь чи риси, про які там йдеться, думаю значно поширити) „Лемківсько-закарпатсько-бойківські ізоглоси“. Ця діалектна зона, гадаю, існувала уже десь у IX—X ст. Є ряд лемк[івсько]-закарп[атсько]-бойк[івських] ізоглос (точніше ізолекс), що мають продовження у с[ербо]-х[орватських], болгар[ських], македон[ських] діалектах. Припускаю, що ці ізолекси, чи в усякому разі якась їх частина сягає ще давніших часів, може, й праслов'янських. Цій діалектній зоні чітко протистоїть сусідня гуц[ульсько]-покут[сько]-буков[инсько]-наддністр[янська] зона. Далі передбачаю перейти до опису (генеза, історичний розвиток тощо) окремих діалектів. Крім фонетичних та граматичних явищ, хочу широко залучати лексику. Правда, лексичні діалектизми (і в укр[аїнській], і в південносл[ов'янських] та західносл[ов'янських] мовах) то речі, що звичайно не фіксуються в пам'ятках. Критерієм хронології тут можуть бути самі конфігурації ізолекс, семантика та словотвір. Я маю власне взагалі так непогану україністичну та славістичну бібліотеку, але то відносно. Тут потрібно широко залучати діалектні матеріали, а в умовах Ужгорода це просто неможливо, а їздити тепер, скажімо, хоч до Львова, то річ надто складна.

У наступному році передбачається III міжнародний конгрес україністів. Чи думаєте взяти в ньому участь? Адже то буде в Харкові.

Міцного Вам здоров'я і творчої наснаги.

Щиро Ваш Й. Дзендзелівський.

Уже давненько роздобув фотокопію дуже цікавої і важливої пам'ятки. Це рукопис закарпатця (піп, але був в числі перших членів-кореспондентів Угорської АН) Василя Довговича¹⁰⁵ у перекладі з угорської „Список чи виписка тих слів, які як по звучанню, так і по змісту однакові як в угорській, так і в руській мові“, 1835 р. У цьому списку 375 слів. Руська мова — це російська, але поряд приводяться і закарпатські відповідні слова. Фактично це початок (наскільки знаю) вивчення угорсько-східнослов[янських] лексичних сходжень. Це своєрідний етимологічний словник (не зовсім у сучасному розумінні). Розумію, що цю пам'ятку слід опублікувати, але не знаю, коли до того час дійде¹⁰⁶. Важливо, що й тут наш пріоритет.

П Р И М І Т К И

1. Копія з цього листа не виготовлялася.

2. Зілинський (батьківське прізвище Кобаса згодом було замінено на польське прізвище матері Зелінський і відповідно українізоване) Іван (22 травня 1879—22 квітня 1952) — визначний український фонетист і діалектолог. Після закінчення Віденського університету 1907 р. працював гімназійним учителем у Станіславові (тепер Івано-Франківськ) та Львові; з 1926 р. професор Краківського Ягеллонського, з 1949 р.— Празького Карлового університетів. Найважливіші праці: „Проба упорядкування українських говорів“ (1913), „До питання про діалектологічну класифікацію українських говорів“ (1924), „Opis fonetyczny języka ukraińskiego“ (1932), в англійському перекладі „A Phonetic Description of the Ukrainian Language“ (Massachusetts, 1979), „Карта українських говорів“ (1933). Йдеться про: Дзедзельський Й. О. І. Зілинський і початки застосування лінгвогеографічного аспекту в українській діалектології // Мовознавство.— К., 1991.— № 2.— С. 24—36.

3. Павловський Олексій (1773 — після 1822) — автор першої друкованої граматики української мови „Грамматика малороссійскаго нарѣчія“ (СПб., 1818) та „Прибавленія къ грамматикѣ малороссійскаго нарѣчія“ (СПб., 1822). Йдеться про: Schevelov. Die Grammatik der kleinrussischen Mundarten von Pavlovskij und ihr Autor // Zeitschrift für slavische Philologie.— Heidelberg, 1958.— Bd. XXVII, I.— S. 49—89, перероблений варіант „Грамматика“, що належить до історії літератури (Грамматика малороссійскаго нарѣчія Павловського та її автор // Слово. Збірник 2.— Нью-Йорк, 1964.— С. 177—197).

4. Див.: Дзедзельський Й. О. Видатний український філолог. Нове про О. Павловського // Мовознавство.— 1968.— № 6.— С. 43—50. При передруці у збірнику „Українське і слов'янське мовознавство“ ця стаття опублікована під іншою назвою — „Нове про О. Павловського“ (Львів, 1996.— С. 363—371).

5. Йдеться про: Schevelov Y. Die ukrainische Schriftsprache 1798—1965 (ihre Entwicklung unter dem Einfluss der Dialekte).— Wiesbaden, 1966. (VIII — 1979).

6. Йдеться про: Schevelov Y. A Historical Phonology of the Ukrainian Language.— Heidelberg, 1970.

7. Фасмер (Vasmer) Макс (28 грудня 1886—30 листопада 1962) — німецький мовознавець-славіст; викладав у Петербурзькому університеті з 1909 р. професор Саратовського (з 1917 р.), Таргуського (з 1918 р.), Ляйпцизького (з 1921 р.), Берлінського (з 1925 р.), Стокгольмського (1947—1949) університетів; дійсний член НТШ, член-кореспондент АН СРСР (1928), член кількох академій, засновник і редактор часопису „Zeitschrift für slavische Philologie“ (з 1929 р.). Йдеться про його тритомник „Russisches etymologisches Wörterbuch“ (1950—1958), який переклав і до якого подав свої доповнення О. Трубаčov. Російське видання в чотирьох томах (Москва, 1964—1973).

8. У Кракові 1938 р. постав комітет для вшанування 30-ліття праці та 60-річчя життя Івана Зілинського на чолі з професором кафедри східнослов'янських мов Б. Лепким. Планувалося видати цей збірник у 1939 р. як окремий том Праць Українського наукового інституту у Варшаві. Проте інтервенція Німеччини та Радянського Союзу змінила плани. Після майже п'ятдесяти років на слід збірника натрапив М. Мушинка. Підготували його до друку Ю. Шевельов (головний редактор), О. Горбач та М. Мушинка як видання Філологічної секції НТШ під назвою „Збірник пам'яті Івана Зілинського (1879—1952). Спроба реконструкції втраченого ювілейного збірника з 1939 р.“ (Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто; Львів, 1994). Докладно про історію збірника див. вступні статті редакторів та редакційні зауваги після кожної надрукованої статті.

9. Йдеться про: Науковий збірник Музею української культури в Свиднику.

10. Див. примітку 2.

11. Зілинський Орест (12 квітня 1923 — 16 липня 1976) — чеський філолог-славіст, фольклорист, літературознавець, критик, бібліограф (син проф. І. Зілинського).

12. Йдеться про книгу: Studia nad dialektologią ukraińską i polską (Z materiałów katedry Języków ruskich UJ). Zeszyty naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. T. CCCXXVI: Prace językoznawcze.— Kraków, 1975.— Zesz. 44.— 239 s.

13. Білодід Іван (16 (29) серпня 1906—21 вересня 1981) — український мовознавець, професор, академік АН УРСР з 1957 р., АН СРСР з 1972 р., директор Інституту мовознав-

ства ім. О. Потебні. З 1964 р. редактор журналу „Мовознавство“ Інституту мовознавства ім. О. Потебні НАН України.

14. Див. примітку 12.

15. Карась (Karaś) Мечислав (10 лютого 1924—10 серпня 1977) — польський мовознавець, доцент з 1954 р., професор з 1966 р., з 1972 р. ректор Краківського Ягеллонського університету. Дослідження з історії польської мови, діалектології, ономастики, керівник відділу діалектології польської мови Польської АН, редактор праць „Mały atlas języka polskiego“ (Т. III—XIII) (1960—1970), „Słownik gwar polskich“, „Źródła“. Т. I (1977—1982).

16. Див. примітки 3, 4.

17. Див. примітку 13.

18. Русанівський Віталій (25 червня 1931) — український мовознавець, доктор філологічних наук з 1969 р., академік НАН з 1982 р., з 1964 р. заступник директора, у 1981—1996 рр. — директор Інституту мовознавства ім. О. Потебні НАН України, заступник відповідального редактора журналу „Мовознавство“ Інституту мовознавства ім. О. Потебні НАН України. Праці: „Структура українського дієслова“ (1971) та ін.

19. Горбач Олекса (5 лютого 1918—23 травня 1997) — український і німецький філолог. Закінчивши 1940 р. Львівський університет, у 1947—1948 рр. удосконалював свої знання в Українському вільному університеті, з 1951 р. доцент Українського вільного університету, викладач української та польської мов Геттінгенського (1952—1959), Марбурзького (1956—1958), Франкфуртського (з 1958 р.) університетів; з 1963 р. професор слов'янської філології Українського університету в Римі, в 1965—1979 рр. професор, завідувач кафедри славістики університету Франкфурта-на-Майні, у 1972—1974 рр. його декан. Наукові інтереси досить широкі — українські арго, пам'ятки, лексикологія, лексикографія, етимологія, діалектологія, міжмовні контакти тощо. Найважливіші праці: „Арго українських воєнків“ (1963), „Арго слобожанських сліпців („невлів“)“, „Памво Беринда як етимолог“ (1956), „Перший українсько-латинський словник Арсенія Корецького-Сатановського та Епіфанія Славинського“ (1968), „Dictionarum latinoslavorum“ (1718—1724) Івана Максимовича“ (1991) та ін., автор ряду діалектних українських словників, фотомеханічним способом перевидав значну кількість раритетів з україністики та славістики.

20. Коцак Арсеній (світське ім'я та по батькові Олексій Федорович (14 березня 1737—12 березня 1800) — український філолог, письменник, педагог, церковний діяч. Закінчив теологічний факультет Кошицького університету. Працював учителем монастирських шкіл, ігуменом монастирів. Уклав „Граматику рускою сирѣч правила извѣщательная и наставительная о словосложении языка славянского или русскаго“ (три варіанти, 1768—1788), див.: Дзендзелівський Й. О., Ганудель З. Граматика Арсенія Коцака // Науковий збірник Музею української культури в Свиднику.— Пряшів, 1990.— Т. 15, ч. 2.— С. 5—332. Усі свої численні рукописи А. Коцак заповів Мукачівському монастирю, де й похований. Деякі відомості з історії запропонованої публікації. При секуляризації бібліотеки Мукачівського монастиря всі рукописи А. Коцака потрапили в бібліотеку Ужгородського університету. Коли проф. Й. Дзендзелівський взявся за дослідження граматики А. Коцака, виявилось, що її основного варіанта у бібліотеці Ужгородського університету уже нема. На щастя, стало відомо, що у бібліотеці Дебреценського університету виявилася її маріяповчанська копія, виготовлена чи то самим А. Коцаком, чи за його вказівкою. У Марііповчі (Північна Угорщина) А. Коцак був професором богослов'я з 1772 по 1778 р., аж поки богословів-учнів найстаршого класу Маріяповчанської монастирської школи було переведено в Мукачеве разом з їхнім професором (тобто А. Коцаком). Й. Дзендзелівський нав'язав контакти з старшою науковою співробітницею Дебреценського університету доктором Естер Ойтозі і після опублікування спільної інформативної статті про нововиявлену граматику з'явилася можливість її дослідження та публікації.

21. Йдеться про обрання Ю. Шевельова 12 жовтня 1991 р. академіком НАН України.

22. Чучка Павло — професор Ужгородського університету, з 1976 р. завідувач кафедри загального і слов'янського мовознавства, у 1996—2001 рр. зав. кафедри словацької філології.

23. Професор Сливка Володимир, за спеціальністю фізик.

24. Лятта Василь (29 грудня 1921—27 червня 1965) — український мовознавець, етнограф, педагог у Словаччині. Навчався у 1942—1944 р. у Віденському політехнічному інституті, у 1945—1948 у Братиславському, у 1948—1950 рр. у Ленінградському університетах;

викладач, доцент Братиславського університету. Найважливіші праці передруковано у: Наукові записки Культурного союзу русинів-українців Словацької республіки. № 18.— Пряшів, 1993. Його „Атлас українських говорів Східної Словаччини“ науково та картографічно доопрацювали та впорядкували Зузана Ганудель, Івор Ріпка, Мирослав Сополіга і надрукували у Пряшеві 1991 р.

25. Див. примітку 8.

26. Потебня Олександр (22 вересня 1835—11 грудня 1891) — визначний український та російський мовознавець, філософ, фольклорист, етнограф, літературознавець, громадський діяч, засновник Харківської лінгвістичної школи. Після закінчення 1856 р. Харківського університету був учителем російської мови гімназії, з 1861 р. ад'юнкт Харківського університету, у 1862—1863 рр. перебував у закордонному науковому відрядженні (Німеччина, Чехія, Австрія), з 1863 р. доцент, з 1875 р. професор Харківського університету, з 1875 р. член-кореспондент Петербурзької АН, член ряду наукових товариств. Найважливіші праці: „Из записок по русской грамматике. I—IV“ (1874—1941), „Объяснения малорусских и сродных народных песен“ (1—2, 1883—1888), „Язык и народность“ (1895), „Ударение“ (1973) та ін. Спадщину О. Потебні професор Ю. Шевельов тривало і плідотворно досліджував, див. примітку 29.

27. Ягич (Jagić) Ватрослав (Ігнатій, Гнат Вікентійович, 6 липня 1838—5 серпня 1923) — визначний філолог-славіст. По закінченню Віденського університету 1860 р. працював учителем гімназії у Загребі (1860—1870), з 1871 р. професор Новоросійського (Одеського), з 1884 р. Берлінського, з 1880 р. Петербурзького, у 1886—1908 рр. Віденського університетів, академик Загребської АН (1866), Петербурзької (1880) та ряду інших зарубіжних академій; член НТШ у Львові з 1903 р. та інших наукових товариств, засновник і багаторічний редактор (1875—1920) загальнослов'янського журналу „Archiv für slavische Philologie“, у якому опублікував чимало статей українських авторів, рецензій на україністичні дослідження, рішуче й аргументовано виступав проти теорії Погодіна—Соболевського, за якої на історичній Київщині до монголо-татарської навали начебто проживали росіяни, а після відходу Батия 1242 р. на Волгу Київщину заселили вихідці з Поділля, Галичини та Волині.

28. Лаптева О. А. Письма В. Ягича к А. А. Потебне // Вопросы языкознания.— 1960.— № 2.— С. 102—110.

29. Див.: Шевельов Ю. О. О. Потебня і стандарт української літературної мови // Мовознавство.— 1992.— № 2.— С. 67—74; № 3.— С. 57—68.

30. Див.: Shevelov G. Y. In and around Kiev. Twenty-two Studies and Essays in Eastern Slavic and Polish Linguistics and Philology.— Heidelberg, 1991.

31. Михальчук Костянтин (21 грудня 1840 (2 січня 1841)—7 (20) квітня 1914) — український мовознавець, етнограф, громадський діяч, основоположник української діалектології. У 1859—1863 рр. навчався у Київському університеті, але через певні стосунки з учасниками польського повстання 1863 р. змушений був його залишити. З 1893 р. дійсний член НТШ, член-кореспондент Петербурзької АН, член Історичного товариства Нестора-літописця та ін. Найважливіші праці: „Наречія, поднаречія и говори Южной России в связи с наречіями Галичины“ (1872), „К южнорусской диалектологии“ (1883), „Програма до збирання одмін української мови“ (1909, співавтор Є. К. Тимченко), „Програма для збирання особенностей малорусских говоров“ (1910) (співавтор А. Кримський) та ін.

32. XV республіканська діалектологічна нарада з проблематикою „Структура і розвиток українських говорів на сучасному етапі“ відбулася в Житомирі 1989 р.

33. При підтримці проф. Я. Рігера книга вийшла-таки у Варшаві 1997 р. під назвою „Słownik polsko-cerkiewno-słowiańsko-ukraiński Teodora Witwickiego z połowy XIX wieku“ (1997.— 611 с).

34. Жовтобрюх Михайло (17 листопада 1905—16 грудня 1995) — український мовознавець; у 1930—1937 рр. викладач, старший викладач Запорізького педагогічного інституту, 1937—1941, 1944—1948 рр. Київського педагогічного інституту, у 1948—1951 рр. завідувач кафедри російської мови в Тюмені (Росія), у 1951—1953 рр.— у Бухарському (Узбекистан), завідувач кафедри мовознавства Черкаського педагогічного інституту. Протягом 1959—1982 рр. був завідувачем відділу теорії української літературної мови Інституту мовознавства ім. О. Потебні АН УРСР і водночас (1960—1985) професором Київського педагогічного інституту. Найважливіші праці: „Мова української преси (кінець XIX — початок XX ст.)“ (1970) та ін., співавтор вузівських підручників з сучасної української мови, історичної граматики української мови та ін.

35. Див.: Арсенич П. І. та ін. Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження.— К., 1987.

36. Див. примітку 28.

37. Див.: Дзендзелівський Й. О. Листи українських вчених до В. Ягича (II). Листи О.О.Потебні до В. Ягича // Зборник Матице српске за славистику.— Брой 37/1989.— С. 147—160.

38. Гамм Йосип (Hamm Josip, 3 грудня 1905—23 листопада 1986) — хорватський славіст, фонолог. Славістику вивчав у Загребському, потім у Краківському, Львівському та Варшавському університетах. У 1930—1944 рр. учителював у гімназіях у Приштіні, Карловіц, Загребі, у 1933—1946 рр. позаштатний лектор польської мови, з 1948 р. доцент, з 1958 р. професор Загребського, з 1960 р. Віденського університетів, керівник кафедри останнього; з 1964 р. член-кореспондент, з 1966 р. академік Австрійської АН та ін., honoris causa Броцлавського, Київського університетів. Досліджував хорватські говори, старослов'янську мову, старохорватські пам'ятки тощо. Найважливіші праці: „Govor Otok Susak“ (1957), „Gramatik der serbokroatischen Sprache“ (1967), „Phonologie der Gegenwart“ (1967) та ін. Приятелював з проф. Й. Дзендзелівським, який для його потреб виготовив фотокопії сербських рукописів, що зберігаються в Одеській публічній бібліотеці. У свою чергу Й. Гамм надіслав проф. Й. Дзендзелівському ксерокопії листів українських, провідних польських та російських мовознавців, що зберігаються у Загребі в архіві В. Ягича. Досі опубліковано листи Д. Багалія, І. Верхратського, Ф. Вовка, Я. Головацького, М. Грунського, А. Кримського, О. Маковая, О. Огоновського, І. Панькевича, Ф. Перфецького, О. Потебні, М. Сумцова, Є. Тимченка; Я. Бодуена де Куртене, А. Калини, Я. Карловича, А. Криńskiego, Я. Лося, Л. Маліновського, К. Ніча, Я. Розвадовського, Г. Улашина; О. Петрова.

39. Див. також: Зборник Матице српске за славистику.— Брой 41/1991.— С. 165—185.

40. Тараненко Олександр (24 червня 1949) — український мовознавець, 1973 р. закінчив Дніпропетровський університет, з того ж року в Інституті мовознавства АН УРСР, з 1987 р.— завідувач відділу лексикографії, у 1991—1998 рр.— директор Інституту української мови, з 1998 р. завідувач відділу лексикографії, термінології та ономастики цього інституту, заступник головного редактора журналу „Мовознавство“, співголова редколегії „Українська мова. Енциклопедія“.

41. Тимченко Євген (22 жовтня 1866—22 травня 1944) — український філолог, перекладач, у 1888—1890 рр. навчався у Петербурзькому університеті (вільний слухач), у 1891—1893 рр. працівник державних установ Києва і Чернігова, 1910 р. закінчив Київський університет, з 1910 р. приват-доцент, доцент, з 1915 р. професор Варшавського, у 1918—1932 рр. Київського університетів, один з організаторів (1918) УАН, академік УАН, з 1929 р. член-кореспондент АН СРСР. Найважливіші праці: „Курс історії українського языка. Вступ, фонетика“ (1927, 2-ге вид. 1930), дослідження з синтаксису, діалектології. Тут йдеться: Жовтубрюх М. А. Євген Костянтинович Тимченко — вчений і педагог (До 125-річчя від дня народження) // Мовознавство.— 1991.— № 5.— С. 63—69.

42. Див. примітку 35.

43. Витвицький Теодор (1783 (?)—27 травня 1862) — священик с. Делешева Городенківського р-ну (тепер Івано-Франківської обл.), лексикограф (москвофіл). Див. примітку 33.

44. Головацький Яків (псевдонім Головацький Ярослав, Русин Гаврило, Балагур Яцко та ін., 29 жовтня 1814—13 травня 1888) — український мовознавець, етнограф, фольклорист, педагог, громадський діяч. У 1842—1848 рр. священик, у 1848—1867 рр. професор, у 1863—1864 рр. ректор Львівського університету, у 1868—1888 рр. голова Віленської археографічної комісії. Належав до „Руської трійці“, організував випуск альманаху „Русалка Дністрояла“. Найважливіші праці: „Народные песни Галицкой и Угорской Руси“ (т. 1—4, 1878), „Разправа о языкѣ южнорусскѣмъ и его нарѣчіяхъ“ (1850), видавав пам'ятки, підготував український діалектний словник (А—З) (1857—1859) та ін.

45. Лінде (Linde) Самуїл Богуміл (24 квітня 1771—8 серпня 1847) — відомий польський лексикограф: „Słownik języka polskiego“. 1807—1813.— Т. 1—6; 2-ге вид. Львів, 1854—1860; 3-те вид. фотоофсетне.— Варшава, 1951.

46. Див. примітку 26.

47. Третій том „Лінгвістичного атласу українських народних говорів Закарпатської області України“ Й. Дзендзелівського вийшов у жовтні 1993 р. Спонсори видання: Закарпат-

ський Інститут удосконалення кваліфікації вчителів, Йосип Тереля (Торонто, Канада), Комерційний банк науково-технічного прогресу „Дніпро“ (Дніпропетровськ), завод „Електрон“ (Воловець), колгосп „Карпати“ (с. Розтока Воловецького р-ну).

48. Панькевич Іван (криптоніми І. П., П., П. І., 6 жовтня 1887—25 лютого 1958) — український мовознавець, літературознавець, фольклорист, етнограф, мистецтвознавець, історик, педагог, громадський діяч. По закінченні Віденського університету (1912) викладач, доцент Тересвянської консульської академії у Відні, з 1919 р. учитель гімназії в Ужгороді, з 1939 р. доцент Українського вільного університету, з 1947 р. професор Празького Карлового університету, дійсний член НТШ, редактор „Наукового збірника товариства „Просвіта“ (1922—1938), видань „Підкарпатська Русь“, „Учитель“, „Вінок“. Досліджував писані пам'ятки, закарпатські та лемківські говори. Найважливіші праці: „Українські говори Підкарпатської Русі і сумєжних областей. Звучня і морфологія“ (1938), „Нарис історії закарпатських говорів“, ч. I. „Фонетика“ (1958) та ін.

49. Див. примітку 2.

50. Див. примітку 8.

51. Курашкєвич (Kuraszkiwicz) Владислав (22 лютого 1905—10 березня 1997) — польський славіст. З 1929 р. по закінченні Львівського університету працював у краківських гімназіях. З 1936 р. професор Люблінського університету. Від 1947 р. проф. Люблінського та Вроцлавського, з 1950 р. Познанського університетів, з 1947 р. член Польської академії мистецтв, з 1967 р.— Польської АН. Дослідник писаних пам'яток та діалектів. У 1985 р. видав збірник своїх праць „Ruthenica. Studia z historycznej i współczesnej dialektologii wschodniosłowiańskiej“ (Warszawa, 1985). У листі йдеться про: *Munere linguistica Ladislaa Kuraszkiwicz dedicata.*— Wrocław, 1993.

52. Маркусь Василь (27 грудня 1922) — американський (українського походження) історик і політолог. Під час наукової конференції з проблем Карпат проф. Й. Дзенделівський попросив його взяти для проф. Ю. Шевельова третій том атласу, що тільки-но вийшов з друку.

53. Йдеться про переданий американському НТШ у Нью-Йорку відзив-рекомендацію Ю. Шевельова на дібрані для передруку вибрані статті проф. Й. Дзенделівського у збірнику „Українські і слов'янське мовознавство“ (Львів, 1996), що його видано завдяки фінансовій підтримці НТШ в Америці та сприянню Львівської книжкової фабрики „Атлас“.

54. Смаль-Стоцький Роман (28 січня 1893—27 квітня 1969) — український філолог-славіст. Навчався у Віденському, Ляйпцизькому, Мюнхенському університетах. З 1917 р. викладач Орієнтальної академії у Берліні, у 1923—1924 рр. професор Українського вільного університету, з 1926—1939 рр.— Варшавського, 1939—1945 рр. Празького Карлового університетів, з 1952 р. голова НТШ у США, з 1955 р. президент НТШ у США. Найважливіші праці: „Значення українських прикметників“ (1925), „Примітивний словотвір“ (1929), „Українська мова в Советській Україні“ (1936, 1969). Автор статей з етимології, лексикології.

55. Мова Василь (літературний псевдонім Василь Лиманський, 13 січня 1842—13 червня 1891) — український письменник, родом з Кубані. Закінчив Харківський університет, працював учителем, судовим слідчим, мировим суддею. У художніх творах змальовував переселення українських селян на нові землі, відтворював побут кубанських українців у 50-х рр. XIX ст. Видно, у зв'язку зі сторіччям від дня народження Василя Мови Ю. Шевельов умістив про нього замітку в серпневому номері газети „Нова Україна“. А в газеті „Краківські вісті“ 1943 р. про цього талановитого письменника Ю. Шевельов подав велику статтю (листопад, № 246—248); Твори / За редакцією і зі вступною статтею Ю. Шевельова.— Мюнхен, 1968.— 382 с. Тут йдеться про дослідження Ю. Шевельова новознайдених архівних матеріалів письменника.

56. Чендей Іван Михайлович (20 травня 1922) — закарпатський письменник.

57. Смаль-Стоцький Степан (21 січня 1856—18 серпня 1938) — український мовознавець, педагог, громадський діяч. З 1885 р. проф. Чернівецького, з 1921 р. Празького Карлового, Українського вільного університетів, Слов'янського інституту (з 1927 р.) в Празі, з 1899 р. дійсний член НТШ, з 1918 р. академік УАН. Автор праць: „Розвиток поглядів про сім'ю слов'янських мов і їх взаїмне споріднення“ (1925, 1927), „Українська мова, її початки, розвиток та характеристичні її прикмети“ (1933), „Питання про східнослов'янську прамову“ (1937), „Grammatik der Ruthenischen (ukrainischen) Sprache“ (1913).

58. Колєсса Олександр (псевдоніми і криптоніми Олекса Ходовицький, О. К., К-а, 24 квітня 1867—9 травня 1945) — український мовознавець, літературознавець, фолькло-

рист, поет, громадський діяч. З 1898 р. професор Львівського, з 1926 р. Празького Карлового, з 1920 р. Українського вільного університетів. Один із засновників останнього, його ректор у 1921—1922, 1925—1928, 1935—1937, 1943—1944 рр. З 1899 р. дійсний член НТШ, з 1907 р.— Українського наукового товариства в Києві та ін. Досліджував українські писані пам'ятки, автор праць „Погляд на історію української мови“ (1924), „Bibliography of the Ukrainian Language“ (1926) та ін.

59. Див. примітку 41.

60. Доісторичним періодом закарпатських говорів Й. Дзендзелівський цікавився й далі; див. його „Закарпатські говори та питання генези української мови“ (Третій Міжнародний конгрес україністів 26—29 серпня 1996 року. Мовознавство.— Харків, 1996.— С. 160—165); його ж. „Проблеми дослідження українських карпатських говорів як латеральних“ (2001). Оскільки українські чи протоукраїнські закарпатські говори існували ще до приходу кочових племен мадяр у Середньодунайську низовину в 898 р., то вони стикалися з південними слов'янами, про це перекожливо свідчать численні закарпатсько- (чи карпатсько-) південно-слов'янські лексичні паралелі; див. його ж „Укр. діал. обол, облак, облок, словац. oblok, діал. oblak, хорв. діал. oblak, oblok, словен. діал. oblok та ін. „вкіно“ (1999), „Кілька карпато-українсько-балканських паралелей“, „Ще одна карпатоукраїнсько-південнослов'янська лексична паралель; укр. діал. вересль, серб. і хорв. врєсло, вријєсло“.

61. Бевзенко Степан (7 серпня 1920) — український мовознавець, педагог. Доцент, професор Ужгородського, з 1962 р.— Одеського, у 1982—1991 рр.— Київського педагогічного університетів. Найважливіші праці: „Історична морфологія української мови. Нариси із словозміни та словотвору“ (1960), „Українська діалектологія“ (1980) та ін.

62. Сімович Василь (псевдоніми Верниволя В., Сімартич, Васаген; криптоніми В. С., Вв., В-я та ін.; 9 березня 1880—13 березня 1944) — український мовознавець, у 1904—1914 рр. викладач учительської семінарії у Чернівцях, у 1914—1919 рр. керівник шкіл, учительських курсів і редактор періодичних видань у таборах полонених українців з російської армії в Австрії та Німеччині. З 1929 р. професор, а у 1926—1930 рр.— ректор Українського педагогічного інституту в Празі. З 1933 р.— у Львові, займається видавничою і редакторською діяльністю, працює в редакції „Української загальної енциклопедії“ (1930—1935). У 1940—1941 рр.— професор, завідувач кафедри української мови, декан філологічного факультету Львівського університету, з липня 1941 р. його ректор; з 1923 р. дійсний член НТШ. Найважливіші праці: „Граматика української мови для самонавчання та в допомогу шкільній науці“ (1921, фотопередрук проф. Горбача 1986 р. у Мюнхені), „Українські іменники чоловічого роду на -о в історичному розвитку“ (1929), „Українські чоловічі імення осіб на -но“ (1931) та ін. Тут йдеться про двотомне видання творів В. Сімовича в Оттаві (Канада).

63. Гарайда Іван (29 січня 1905—13 грудня 1944, помер у в'язниці) — український філолог, історик, перекладач. Закінчив 1928 р. Будапештський університет, того ж року вступив на філологічний факультет в університеті Пейч, з 1930 р. стипендіат польського уряду для вивчення польсько-угорських взаємозв'язків, слухач філологічного факультету Краківського університету, влітку 1934 р. отримав диплом магістра історії, викладач угорської мови, з 1938 р., крім того, учитель Краківського ІV ліцею та гімназії. 6 листопада 1939 р. заарештований разом з професорами Краківського університету та інших вищих шкіл, весною 1940 р. звільнений і в 1941 р. в Ужгороді обійняв посаду директора „Подкарпатського общества наук“. 27 листопада 1944 р. заарештований. Незабаром й помер. Найважливіші праці: „Причинки до пояснення назв наших сель“, що в часописі „Зоря—Найна!“ паралельно надрукована українською та угорською мовами, „Граматика руського языка“ (1941). Працював над польсько-угорським, угорсько-українським та українсько-угорським словниками. З 15 червня 1944 р. на 2—4 с. обкладинки двотижневика „Літературна неділя“ розпочав друк свого словника іншомовних слів „Причинки до словаря чужих слів“; до 15 жовтня 1944 р. доведено до слова „басейнь“. Протягом короткого часу на посаді директора „Подкарпатського общества наук“ проявив себе як здібний науковець і неабиякий організатор. Кероване ним товариство мало три видання: „Літературна неділя“ літературно-публіцистично-етнографічний двотижневик, „Зоря—Найна!“ науковий кварталний та молодіжний місячник „Руська молодь“, всі 1941—1944 рр. Докладно див.: Дзендзелівський Й. О. Гарайда як філолог // Acta Hungarica. 1996—1997, VII—VIII роки видання.— Ужгород; Дебрецен, 1998.— С. 144—167.

64. Митрюк (по чоловікові Ільчук) Лілея — студентка-заочниця 1994 р. VI курсу філологічного факультету, тепер вчителька середньої школи № 1 у селищі Великий Бичків Рахівського р-ну Закарпатської обл. Дипломна робота: „Мова художніх творів, виданих на

Закарпатті в 40-х роках ХХ ст.“ (на матеріали творів: „Трину засватали й інші оповідання“ А. Маркуша (Ужгород, 1940), „Оповідання Пасічника“ Ф. (псевдонім Ф. Потупняка) (Ужгород, 1942), „Юрій Чорний. Повість“ Ю. Ставинця (Ужгород, 1943), „Гуцульська помста“ А. Воропа (Ужгород, 1944). Через матеріальні умови (жила сама з матір'ю) продовжувати навчання далі не змогла.

65. Цього зробити не вдалося. Дипломна робота для друку була передана в журнал „Карпатський край“, проте через аварію в будинку не збереглася.

66. Мушинка Микола (20 лютого 1936) — український фольклорист, етнограф, літературознавець, культурно-освітній діяч. Після закінчення 1959 р. Празького Карлового університету працював у 1960—1970 рр. у Кабінеті україністики філософського факультету у Пряшеві Кошицького університету. З 1990 р. завідувач науково-дослідного відділу кафедри україністики філософського факультету у Пряшеві Кошицького університету. Кандидат філологічних наук (1967), доктор філологічних наук (1992), академік НАН України (1997). Голова Асоціації українців Словаччини. Координатор НТШ у Словаччині. Найважливіші праці: „З глибини віків“ (1967), „Володимир Гнатюк — дослідник фольклору Закарпаття“ (1976); „Володимир Гнатюк — життя та його діяльність в галузі фольклористики, літературознавства та мовознавства“ (1987).

67. Див.: Записки НТШ.— Львів, 1995.— Т. ССХХІХ.— С. 457—485. Йдеться про написання І. Зілинським для енциклопедії „Український народ в его прошлом и настоящим“ нарис українських говорів та карти їх класифікації. Однак цей нарис не був опублікований і слідів його й досі не знайдено. І. Зілинський паралельно готував аналогічний нарис для „Энциклопедии славянской филологии“, але й він не був надрукований.

68. Див. примітку 55.

69. Див. примітку 8.

70. Див. примітки 8, 66.

71. Закревська Ярослава (14 грудня 1931—2 вересня 1999) — український мовознавець. З 1956 р. працювала в Інституті суспільних наук АН УРСР, з 1993 р. — Інституті українознавства НАН України. Найважливіші праці: „Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті“ (1976), „Співавторстві; „Атлас української мови“. Т. 2 (1988), „Общекарпатский диалектологический атлас“. Т. 1—4 (1989—1994), „Общеславянский лингвистический атлас. Серия лексико-словообразовательная. Животный мир“ (1988) та ін.

72. Див. примітку 63.

73. Див.: Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900—1941). Стан і статус // Сучасність.— 1987 (переклад з англійської мови Оксани Соловей). Передрук у видавництві „Рута“ в Чернівцях 1998 р. (до 90-річчя від дня народження).

74. Див. примітку 53.

75. Див. примітку 8.

76. Див. примітки 8, 66.

77. Див. примітку 67.

78. О. Шахматов редагував якусь частину матеріалів до енциклопедії „Український народ в его прошлом и настоящим“, а „Энциклопедией славянской филологии“ займався В. Ягич.

79. Див. примітку 38.

80. Rieger (Rieger) Януш (20 вересня 1934) — польський мовознавець. З 1960 р. працював в Інституті славистики Польської АН, у 1972—1993 рр. завідував сектором української мови, з 1993 р. професор Варшавського університету. Найважливіші праці: „Atlas gwar bojkowskich“ (1—7, 1980—1991 у співавторстві), „Stownictwo i nazewnictwo łemkowskie“ (1985), „A Lexical Atlas of the Hutsul Dialects“ (1996).

81. Янів (Janów) Ян (22 листопада 1888—17 грудня 1952) — польський філолог. Після закінчення 1913 р. навчався у 1913—1914 рр. у Німеччині та Швейцарії. Під час світової війни потрапив у російський полон. Був професором Ташкентського університету. З 1925 р. доцент, з 1927 р. професор Львівського, Краківського, Ягеллонського університетів, член

Польської АН (з 1945 р.). Поряд з полоністикою займався україністикою та богемістикою: „Gwara małoruska Moszkowiec i Siwki naddniestrzeńskiej z uwzględnieniem wsi okolicznych“ (1926), „Z fonetyki gwar huculskich“ (1928), „Wpływ słownictwa rumuńskiego na Podkarpacie, osobliwie na gwarę huculską“ (1938).

82. Кисілевський Кость (23 лютого 1890—20 вересня 1977) — український філолог. Навчався в Ляйпцизькому та Віденському університетах, учителював у гімназіях та учительських семінаріях Станіслава (тепер Івано-Франківськ), Городка, Львова, Рогатина. З 1938 р.— професор Педагогіуму у Львові, з 1939 р.— професор Львівського університету. Від 1959 р.— професор Українського вільного університету в Мюнхені. З 1959 р. у США. У цьому випадку особливе значення мають його праці про покутсько-буковинські говори.

83. Купчинський Олег (18 травня 1934) — український філолог, історик. Науковий секретар НТШ, перший заступник його голови, він же редактор збірника „Українське і слов'янське мовознавство“.

84. Максимович Іван (?—1732) — український лексикограф, перекладач. Йдеться про його рукопис „Dictionarium latino-slavorum“ 1718—1724 рр., який фотомеханічним способом 1991 р. у Мюнхені опублікував О. Горбач у двох книжках. Рукопис „Dictionarium latino-slavorum“ зберігається у Російській національній бібліотеці в Санкт-Петербурзі.

85. У виданні листів І. Зілинського до В. Ягича в Німеччині О. Горбач, очевидно, міг би певною мірою посприяти. Але видані з належними коментарями — хай навіть і без паралельного перекладу по-українськи,— вони за обсягом становили солідний том. Справа зновтаки впирається у кошти.

86. Волніч-Павловська (Wolnicz-Pawłowska) Єва (1947) — польський мовознавець. Працює в українському секторі Інституту славістики Польської АН. Найважливіші праці: „Osiemnastowieczne imiennictwo ukraińskie w dawnym województwie ruskim“.— Wrocław, 1978; ряд праць у співавторстві.

87. Олександр Потебня. Мова. Національність. Денаціоналізація. Упорядкування і вступна стаття Юрія Шевельова.

88. Йдеться про: Shevelov G. Y. Prolegomena to Studies of Skovoroda's Language Style // In and around Kiev.— Heidelberg, 1991.— S. 251—257.

89. Див. примітки 33, 43.

90. Бачка — урожайна низовина між Дунаєм і долишкою Тисою, головна частина якої з 1918 р. належить Югославії.

91. Див.: Дзензелівський Й. О. Мова бачванців як засіб датування явищ лемківського діалекту // Руснаци-русини. 1745—1995. Збірник робіток з міжнародної наукової конференції „Присяжани і живот руснацх у Бачкей, Сриму і Славонії 1745—1995“ отриманій у Новом Саде 2.—28. октембра 1995.— Нови Сад, 1995.

92. Див. примітку 80.

93. Очевидно, йдеться про: Rieger J. Słownictwo i nazewnictwo łemkowskie.— Warszawa, 1995.

94. Див. примітку 83.

95. Див. примітку 85.

96. Див. примітку 88.

97. Ініціатором перекладу „Історичної фонології української мови“ з англійської Ю. Шевельова на українську був Я. Рігер. Він підібрав перекладачів; ними були кандидати філологічних наук, доценти Сергій Вакулєнко (Харківський педагогічний університет) та Андрій Даниленко. Десь половину перекладу версифікував автор. За словами Я. Рігера, книга уже в роботі і ще цього року мала б вийти друком у Харкові. Вихід друком монографії Юрія Володимировича Шевельова в перекладі з англійської на українську мову „Історична фонологія української мови“ офіційно датується: Харків, 2002.— 1054 с. + 4 мапи.

98. Йдеться про: „A Lexical Atlas of the Hutsul Dialects of the Ukrainian Language“; див. примітки 80, 92.

99. Див. примітки 80, 93.

100. Ніщинський Петро (псевдонім Байда; 21 вересня 1832—16 березня 1896) — український філолог-класик, письменник-перекладач, композитор. Навчався у Київській духовній семінарії. 1856 р. закінчив філологічний і богословський факультети Афіньського університету, захистив магістерську дисертацію. Працював учителем у 1857—1860 рр. у Петербурзі, у 1860—1875; 1882—1888 рр. в Одесі; у 1875—1882 рр. в Ананьєві; у 1888—1890 рр. у Бердянську. Переклав українською мовою „Антигону“ Софокла, 1883; „Одіссею“ Гомера, видав у Львові 1889, 1892 рр.; 6 пісень з „Іліади“ Гомера, 1902—1903; грецькою мовою — „Слово о полку Ігореві“ (1881). Автор шкільних підручників грецької мови, розвідки про грецьку музику та метрику.

101. Мова, див. примітку 55.

102. Особу не ідентифіковано.

103. Див. примітку 88.

104. Павлюк Микола (Pavliuc Nicolae, 11 грудня 1927) — український філолог. У 1967—1974 рр. доцент Бухарестського університету (керівник українського відділення філологічного факультету), з 1974 р. в Торонто вчитель коледжу, з 1976 р. викладач, з 1990 р. професор Торонтського університету. Дослідник українських говорів на території Румунії, автор „Курсу історичної граматики української мови“, шкільних підручників з української мови.

105. Довгович (справжнє прізвище Довганич) Василь (березень 1783—13 грудня 1849) — український поет, філософ, мовознавець, церковний діяч. Навчався у богословських семінаріях Великого Варадина (тепер Ораду — Румунія), Трнави (Словаччина) та Ужгорода; член-кореспондент Угорської АН з 1831 р. Священик, працював у с. Довге, Великі Лучки, Мукачевому, Ужгороді, Хусті.

106. Пам'ятку підготовлено до друку.